

Nie tylko
GWIAZDA
Sztern DA

**INNE ŻYDOWSKIE KLUBY WARSZAWY
(DO 1939 R.)**

Autor: Robert Trzaska
e-mail: jutrznia@trzaska.waw.pl
Copyright © Robert Trzaska

Korekta: Ridero.pl

Projekt okładki oraz redakcja techniczna (skład DTP): Łukasz Szczepaniak

Okładka:

Strona 1 (od lewej) plakaty:

- IV Dorocznego Popisu Gimnastycznego.
Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl
- turnieju piłki nożnej o przejściową nagrodę redakcji „Naje Folkscajtung”,
rozegrany między robotniczymi klubami sportowymi.
Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl.
- meczu RKS „Czarni” Warszawa – RKS Skra Warszawa
(3 kwietnia 1927 r. o godzinie 16.00).
Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl

Strona 4 (od lewej) plakaty:

- meczu RSWF „Jutrznia” – KS „Ascola”. Warszawa, 19 lutego 192-.
Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl
- meczu nożnej HKS „Varsovia” – RKS „Czarni”. Warszawa, 26 lutego 193-.
Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl
- meczu TSO „Ruch” – ŻTGS „Makabi”. Warszawa, 13 sierpnia 1927 roku.
Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl

ISBN 978-83-940868-3-1

Wersja drukowana – 199 egz.

Projekt sfinansowany przez Fundację „Naprzód”

Skrytka pocztowa nr 135, 00-001 Warszawa, <https://www.fundacja-naprzod.pl/>

Partner medialny:

Stowarzyszenie „Warszawski Sport”

Strona publikacji – <http://jutrznia.waw.pl/>

LISTA DARCYŃCÓW

FUNDATORZY PUBLIKACJI

Osoby fizyczne, które wsparły publikację kwotą min. 200 zł
(kolejność alfabetyczna)

- 1. Ewa Gać-Plonkowska**
- 2. Aleksandra Pawelec**

Osoby fizyczne, które wsparły publikację kwotą min. 100 zł
(kolejność alfabetyczna)

- 1. Paweł Bottcher**
- 2. Damian Gad**
- 3. Jakub Gręziak**
- 4. Jakub Jędrzejczak**
- 5. Michał Krajewski**
- 6. Grażyna i Paweł Mazurowie**
- 7. Jacek Puchalski**
- 8. Mariusz Ratajczak**
- 9. Mateusz Sienkiewicz**
- 10. Joanna Wojciechowska**

Osoby prawne, które wsparły publikację kwotą min. 100 zł
„Makabi” Warszawa

Osoby fizyczne, które wsparły publikację kwotą min. 50 zł
(kolejność alfabetyczna)

- 1. Ewa Chowicka**
- 2. Piotr Kowalski**
- 3. Joanna Natan**
- 4. Norbert Pyza**
- 5. Beata Rosa**
- 6. Ewa Statkiewicz**

Wsparcie wydruku zrealizowano w serwisie Zrzutka.pl
<https://zrzutka.pl/m7karn>

Nie tylko „Gwiazda”.
Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

(„Hapoel”, „Jutrznia”, „Weker”, „Żar” i inne)

Autor
Robert Trzaska

2024

WSTĘP

Wśród miłośników piłki nożnej bardziej znane są takie marki jak np. Makabi czy Hapoel – i to głównie za sprawą klubów izraelskich (Makabi Hajfa, Makabi Tel-Aviv czy Hapoel Jerozolima). Wobec tego celem tej publikacji jest przypomnienie – w formie skróconej – historii innych żydowskich klubów, nie tylko „Gwiazdy” (Sztern) Warszawa, związanych z lewicą. W społeczności żydowskiej w Warszawie najbardziej popularne były dwa kluby: „Gwiazda” (powiązana z lewicą)¹ i „Makabi” (kojarzona z ruchem syjonistycznym). O wiele bardziej rozpoznawalny okazał się ten pierwszy, zwłaszcza w odniesieniu do nieoficjalnych żydowskich mistrzostw Warszawy w piłce nożnej o *Puchar Naszego Przeglądu*, stąd tytuł broszury *Nie tylko Gwiazda*.

Książeczka ma za zadanie przypomnieć inne kluby o robotniczym pochodzeniu. Wyjątek uczyniono w stosunku do „Bar-Kochby” (mimo że skupiała piłkarzy, którym bliższe były idee ruchu syjonistycznego), która została przypomniana ze względu na to, iż zajmowała nieoficjalne trzecie miejsce pod względem popularności na sportowej mapie Warszawy po „Makabi” i „Gwieździe”.

Wydobędziemy tu z mroków dziejów takie kluby jak np. „Jutrznia”, „Hapoel” czy „Weker” – mamy nadzieję, że wydanie pozwoli im ponownie zaistnieć w świadomości miłośników sportu.

Na początku publikacji wypadałoby choćby pokrótce przedstawić podstawowe nurty polityczne, jakie istniały w społeczeństwie żydowskim, które oddziaływały na kluby sportowe. Tradycyjny światopogląd reprezentowało ugrupowanie „Agudas Jisroel”, którego zadaniem było pielęgnowanie zasad religijnych społeczeństwa żydowskiego. Oczekiwano przybycia Mesjasza. Obowiązkiem każdego Żyda była gotowość na nadejście zbawcy, który odbuduje Królestwo Izraela. Należało troszczyć się także o byt codzienny. Inne kwestie, w tym sport, nie interesowały konserwatystów, a wręcz uznawano je za szkodliwe².

Na przełomie XIX i XX wieku żydowscy przywódcy religijni głosili, że mężczyzna powinien swój czas wolny poświęcić studiowaniu Tory. Wszystko, co

---

¹ Szerzej na temat tego klubu można przeczytać w: R. Trzaska, *Gwiazda – Sztern. Piłkarski fenomen Warszawy 1923-1939*, Warszawa 2022. Publikacja jest dostępna w formacie PDF na stronie <http://www.sztern.waw.pl/> (dostęp 27.06.2023).

² J. Tomaszewski, *Ojczyzna nie tylko Polaków*, Warszawa 1985, s. 105.

mogło odrywać od tego celu, uznawano za bezbożne. Jednak poprawa sytuacji ekonomicznej pozwoliła Żydom na bardziej aktywny udział w sporcie. Zaczęły powstawać pierwsze organizacje sportowe. W pierwszej połowie XX wieku rabbi Kook doszedł do wniosku, że zdrowe ciało może zapewnić zdrowie duszy. Zmiana postawy przywódców religijnych stanowiła moment przełomowy i spowodowała rozwój żydowskiego sportu³.

Ideologia syjonistyczna opowiadała się za stworzeniem państwa Izrael, nie czekając na Mesjasza, oraz masową emigracją Żydów ze wszystkich krajów do Ziemi Obiecanej. Miało to być remedium na europejski nacjonalizm wobec Żydów rozproszonych w Europie. Ideologia ta miała znaczący wpływ przy tworzeniu pierwszych żydowskich klubów sportowych. Należy przypomnieć, że pierwszy taki klub, czyli „Judischer Turnverein”, powstał i rozwinął działalność w latach 1896–1899⁴. Kolejne powstały także w zaborze austriackim w 1901 roku, dokładnie w Krakowie i Lwowie. Potem był Gdańsk i zabór pruski, a na końcu ów trend dotarł do byłego Królestwa Kongresowego, w tym także do Warszawy.

Z kolei nurt socjalistyczny odrzucał zarówno konserwatyzm oraz syjonizm. Najlepszą perspektywę rozwoju dla społeczeństwa żydowskiego widział w przeobrażeniach ustrojowych i odrzucał światopogląd religijny. Sam ruch był bardzo podzielony wewnętrznie. Różne ugrupowania opowiadały się za odmienną strategią i taktyką w celu osiągnięcia zmian ustrojowych. Najsilniejszym ugrupowaniem w robotniczych środowiskach żydowskich był „Bund” i podporządkowane mu SRWF „Jutrznia” oraz RKS „Czarni”. Samo ugrupowanie w swoich koncepcjach politycznych było zbliżony do Polskiej Partii Socjalistycznej.

Lista wybranych klubów zrzeszających Polaków pochodzenia żydowskiego, powstała na potrzeby tej publikacji, wygląda następująco: ŻTGS „Bar-Kochba” (związany z ruchem syjonistycznym), RKS „Błyskawica”, RKS „Czarni”, ŻRKS „Hapoel” (związany z „Poalej Syjon” Prawica), SRWF „Jutrznia”, ŻRKS „Kraft”, SGS „Promień”, TSO „Ruch”, RKS „Szturm”, RKS „Weker” oraz RKS „Żar” (związane z „Poalej Syjon” Lewica).

Co ciekawe, wiele z wyżej wspomnianych klubów działało na terenie Śródmieścia bądź Pragi. Jest to widoczne, gdy spojrzemy na siedziby, w których mieściły się ich oficjalne biura. Najdalej od centrum Warszawy położona była siedziba grochowskiego „Wekera”.

Powyższy tytuł i okładka nawiązują – zgodnie z zamiarem beneficjenta, Fundacji „Naprzód” – do poprzedniej publikacji, wydanej w połowie 2022 roku, pt. *Gwiazda (Sztern) – piłkarski fenomen Warszawy (1923–1939)*, tworząc podobny zbiór publicystyczny.

---

³ Cz. Rybicki, *Działalność żydowskich stowarzyszeń gimnastyczno-sportowych w Łomży do 1941*, Studia Łomżyńskie, tom XXIII, Łomża 2012, s. 8. Źródło: <https://historialomzy.pl/dzialalnosc-zydowskich-stowarzyszen-gimnastyczno-sportowych-w-lomzy-do-1941/> (dostęp 08.06.2022).

⁴ Tamże, s. 9.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Przy przygotowaniu artykułu wykorzystano źródła drukowane, archiwalne i prasowe. Kwerendę materiałów źródłowych przeprowadzono w m.in. Bibliotece Narodowej Polonia, Narodowym Archiwum Cyfrowym oraz w dostępnych elektronicznie zbiorach dokumentów. Niezbędnym materiałem źródłowym okazały się źródła prasowe, szczególnie czasopisma, które zostały uzupełnione i poszerzone przez literaturę. Ich wykaz został zamieszczony w bibliografii publikacji.

Z uwagi na to, iż niestety po II wojnie światowej wiele źródeł dotyczących wyżej wspomnianych klubów uległo zniszczeniu i dysponujemy jedynie szczątkowymi materiałami, w publikacji przyjęto model encyklopedyczny np. w odniesieniu do rozgrywek piłkarskich.

Zamiarem autora jest, by następna publikacja została poświęcona ZTSG „Makabi” Warszawa wraz z obrazem tego ostatniego klubu w prasie polskiej bądź WCKS „Rewera” Stanisławów⁵.

Powstanie tej broszury nie byłoby możliwe bez wielu osób, które poświęcając swój wolny czas, zaprojektowały okładkę oraz dokonały składu DTP, za co w ten symboliczny sposób bardzo dziękuję.

Na zakończenie szczególne podziękowania należą się mojej Oli – za cierpliwość i motywowanie w dążeniu do celu, jakim było powstanie niniejszej publikacji. Bo za każdym, nawet najmniejszym sukcesem mężczyzny, stoi kobieta.

Robert Trzaska
jutrznia@trzaska.waw.pl

---

⁵ Kilka ciekawostek z historii klubu zostało opublikowanych m.in. w artykule autora *Rewera Stanisławów – klub o oryginalnej nazwie*, *Lwowski Biuletyn Informacyjny*, rocznik 2022, nr 4 (grudzień), s. 28–29. <https://lwow.warszawa.pl/lwowski-biuletyn-informacyjny/wydania-z-roku-2022/> (dostęp 27.06.2023).

ŻTGS „BAR-KOCHBA”

Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Bar-Kochba” powstało w 1916 roku w szkole języka hebrajskiego jako ŻTGS „Amosso” Warszawa. Jednak w 1918 roku przyjęło nazwę bohatera powstania żydowskiego z II wieku n.e. – Szymona Bar Kochby. W 1922 roku „Bar-Kochba” przystąpiła do Warszawskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (WOZPN).

Członkami towarzystwa byli głównie rzemieślnicy żydowscy i inteligencja, zrzeszeni wokół idei świeckiego światopoglądu i wzmacniania poczucia narodowego Żydów warszawskich.

W latach dwudziestych „Bar-Kochba” była jednym z najsilniejszych klubów żydowskich w Warszawie⁶, m.in. dzięki przyłączeniu „Olimpii” Warszawa (21 lutego 1926 roku)⁷ oraz „Glorii” Warszawa (lipiec 1928 roku)⁸. Fuzje miały poprawić słabą sytuację organizacji. Jakby brakowało problemów, doszło jeszcze jedno konfliktowe zagadnienie. Otóż pod koniec marca 1929 roku siedzibę organizacji, znajdującą się niedaleko praskiej synagogi, zdemolowali ortodoksyjni Żydzi skupieni w „Agudas Jisroel”, przeciwni świeckiemu światopoglądowi reprezentowanemu przez klub.

Ów chuligański czyn spotkał się z protestem żydowskich klubów, zarówno tych z prawej, jak i lewej strony sceny politycznej. W liście do *Naszego Przeglądu* mogliśmy przeczytać: *Zebrani w dniu 4 kwietnia 1929 r. delegaci klubów żydowskich: Barkochba, ZASS, Samson, Start, Gwiazda, Meteor, Hakoach, Makabi, Hasmonea, Kraft, uchwalają wyrazić jak najostrzejszy protest przeciwko niecnej napaści żywiolów ortodoksyjnych na lokal ŻTGS „Barkochba” w Warszawie. Piętnując niepraktykowaną w kulturalnem społeczeństwie metodę walki, uwidoczniającą się w urządzaniu pogromu i demolowaniu lokalu, wyżej wymienieni oświadczają, iż wszelkimi środkami gotowi są poprzeć ŻTGS „Barkochba” w jej walce z wstecznictwem⁹.*

---

⁶ *Nasz Tygodnik Sportowy* w 1926 roku pisał, m.in. podsumowując sezon 1925 roku: *Bar-Kochba, posiadająca bardzo ambitny zespół, współzawodniczy z Makabi o palmę pierwszeństwa wśród drużyn żydowskich Warszawy. Pod znakiem ubiegłego sezonu, Nasz Tygodnik Sportowy, rocznik 1926, nr 1 (8 stycznia), s. 7.*

⁷ *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1926, nr 70 (10 marca), s. 10.

⁸ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów sportowych Warszawy i ich najbliższych okolic w latach 1919–1939*, Warszawa 2007, s. 27–28.

⁹ *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1929, nr 98 (8 kwietnia), s. 5.

Do sprawy zdemolowania lokalu powrócono w grudniu 1929 roku, gdy na łamach *Naszego Przeglądu Sportowego* (dodatku do *Naszego Przeglądu*) Z. Fogiel tak oceniał owo zdarzenie: *Z trudem zbudowana placówka na Pradze zostanie odrestaurowana, znikną rozrzucone książki i rozbite szyby, a na ich miejscu zbuduje się jeszcze wspanialszy gmach, kolący w oczy chłystków ortodoksyjnych*¹⁰.

Po fuzji z „Hakoah” Warszawa, a więc od maja 1931 roku, przejściowo występował jako Zjednoczone Żydowskie Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowe „Bar-Kochba-Hakoah” Warszawa¹¹. Wtedy też mógł poszczycić się największą liczbą zawodników – blisko 600 reprezentantów. Fuzja nie wytrzymała próby czasu i już rok później klub ponownie powrócił do nazwy ŻTGS „Bar-Kochba” Warszawa. Największe sukcesy „Bar-Kochba” odnosił w gimnastyce – zawodnicy startujący w tej dyscyplinie byli uważani za jednych z najsilniejszych w Warszawie.

W 1930 roku klub miał ok. 300 członków działających w następujących sekcjach: gimnastycznej, siatkówki (żeńską i męską – jedna z pierwszych w Warszawie), piłki nożnej, kolarskiej, bokserskiej, gier sportowych, lekkoatletyki, pływania, dramatyczna¹² oraz tenisa stołowego¹³.

W kwietniu 1934 roku sekcja piłki nożnej KS „Hakoah” Warszawa została połączona z klubem, natomiast w kwietniu 1935 roku pojawiły się informacje o przyłączeniu klubu do ŻRKS „Hapoel” Warszawa¹⁴, reprezentującego poglądy lewicowe. Tak sprzeczne idee nie sprzyjały działaniom sportowym. W konsekwencji klub spadł z „A” klasy, a sytuację w zespole tak komentował korespondent *Przeglądu Sportowego*: *Warto wspomnieć jeszcze o meczu Polonia — Barkochba. Drużyna żydowska, której spadek jest już przypieczętowany mogłaby przy odpowiednim kierownictwie i współzyciu w drużynie utrzymać się w kl. A. Niestety drużyna poza nielicznymi wyjątkami pozbawiona jest ambicji. Dwie zwycięskie bramki dla Polonii padły ze strzałów samobójczych obrońcy Rittnera. W dodatku „buntowszczyk” Lowingier stał na linii bramkowej i dyrygował, wyśmiewając swych kolegów, że jeszcze grają w Barkochbie!*¹⁵

Kryzys gospodarczy lat trzydziestych odbił się negatywnie na funkcjonowaniu klubu, gdyż od początku dekady likwidowano poszczególne sekcje, co doprowadziło do całkowitego upadku organizacji w 1936 roku¹⁶.

---

¹⁰ Tamże, nr 358 (23 grudnia), s. 5.

¹¹ Formalnie fuzja nastąpiła 20 maja 1931 roku. *Fuzja Bar-Kochby i Hakoahu*, *Nasz Przegląd*, rocznik 1931, nr 142 (25 maja), s. 5. *Nasz Przegląd*, rocznik 1931, nr 149 (1 czerwca), s. 6.

¹² R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 27.

¹³ *Nasz Przegląd*, rocznik 1926, nr 228 (18 sierpnia), s. 6.

¹⁴ Tamże, rocznik 1935, nr 106 (15 kwietnia), s. 7. Co ciekawe, 29 kwietnia 1935 r. na łamach *Naszego Przeglądu* pojawił się list I. Bruna – prezesa „Bar-Kochby” – zaprzeczający informacjom o połączeniu. Treść pisma: *Nieprawdą jest jakoby klub nasz prowadził jakiegokolwiek pertraktacje z warszawskim „Hapoelem” w sprawie połączenia tych dwóch klubów. Jednocześnie nadmieniamy, iż z żądanych subsydjów „Hapoelu” nie korzystaliśmy. Nasz Przegląd, dodatek Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 120 (29 kwietnia), s. 7.

¹⁵ *Obrońca bombarduje własną bramkę*, *Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 40 (2 maja), s. 2.

¹⁶ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 28.

„Bar-Kochba” był współzałożycielem Żydowskiej Rady Wychowania Fizycznego Rzeczypospolitej Polskiej. Powstała ona w 1928 roku w Krakowie. Za cel organizacji przyjęto wychowanie i rozwój fizyczny młodzieży żydowskiej obojga płci w ramach organizacji sportowych oraz tworzenie nowych placówek wychowania fizycznego. Rada działała do 1931 roku¹⁷.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Bar-Kochba”.

Rok założenia: 1916.

Barwy: biało-niebieskie.

Siedziby: ul. Przejazd 5¹⁸ (1920-1921), Targowa 63¹⁹, Szeroka 31 (od 1927 roku)²⁰. Tam też znajdowała się sala gimnastyczna należąca do klubu.

Sekcje: piłki nożnej, siatkówki, gimnastyczna, pływacka, kolarska²¹, tenisa stołowego, boksu²² oraz tańca²³.

Ciekawostka: Mecze piłkarze najpierw rozgrywali na wojskowym lotnisku przy ulicy 11 Listopada. Od 1929 roku klub korzystał z boiska Centralnego Związku Robotniczych Organizacji Sportowych przy ul. Zielenieckiej²⁴.

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1922 – klasa „C”²⁵ – grupa II (B – 2. miejsce – 4 punkty, bilans 14–10),²⁶
- 1923 – klasa „C”²⁷ (awans do klasy „B”)
- 1924 – klasa „B”²⁸,
- 1925 – klasa „B”²⁹,
- 1926 – klasa „B” – grupa I³⁰,

---

¹⁷ Tamże, s. 28.

¹⁸ *Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Kola Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi”* (18 sierpnia – 15 października 2010 roku) w Parku Agrykola (plansza nr 6). Źródło: Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra: <https://www.schorr.pl/index.php/pl/wystawy/sport-zydowski-w-przedwojennej-warszawie> (dostęp 12.02.2023).

¹⁹ *Pierwszy Polski Rocznik Sportowy 1925* za siedzibę klubu podaje ul. Targową 63 z prezesem „księgarzem Nowickim”, *I-szy Polski Rocznik Sportowy 1925*, Warszawa 1925, s. 102.

²⁰ *Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej*, rocznik 1927, nr 10 (24 lutego), s. 3. *PZPN. Rocznik Jubileuszowy 1930*, Warszawa 1931, s. 68.

²¹ *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1926, nr 70 (10 marca), s. 10.

²² Tamże, rocznik 1929, nr 14 (14 stycznia), s. 5. *Naprzód*, rocznik 1935, nr 15 (15 stycznia), s. 3.

²³ *Nasz Przegląd*, 1926, nr 295 (27 października), s. 6.

²⁴ *Przegląd Sportowy* z 1931 roku donosił, że klub ma otrzymać od Magistratu m.st. Warszawy teren pod budowę boiska przy ul. Listopadowej. *Przegląd Sportowy*, rocznik 1931, nr 22 (18 marca), s. 4.

²⁵ *Przegląd Sportowy*, rocznik 1922, nr 35 (1 września), s. 13.

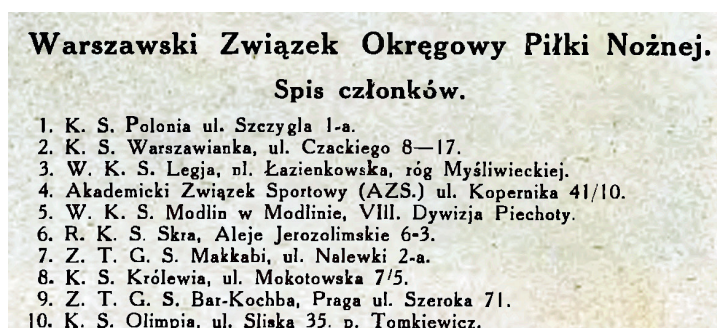
²⁶ Tamże, nr 48 (1 grudnia), s. 2.

²⁷ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 27–28.

²⁸ *Stadion*, rocznik 1924, nr 49 (4 grudnia), s. 20.

²⁹ *I-szy Polski Rocznik Sportowy 1925*, op.cit., s.102.

- 1927 – klasa „B”³¹,
- 1928 – klasa „B” – grupa I³²,
- 1929 – klasa „B”³³,
- 1930 – klasa „B” – grupa III³⁴,
- 1931 – klasa „B” – grupa III³⁵,
- 1932 – klasa „B”³⁶,
- 1933 – klasa „B” (3. miejsce w eliminacjach – 7 punktów) – awans do klasy „A”³⁷,
- 1934 – klasa „A” (12. miejsce, 1 punkt, bilans 11–54)³⁸,
- 1934/1935 – klasa „A” (12. miejsce, 6 punktów, bilans 21–116) – spadek do klasy „B”³⁹,
- 1935/1936 – klasa „B”⁴⁰,
- 1936 – likwidacja klubu.

Prasa 1

Spis członków Warszawskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej z 1923 roku. Co ciekawe przy siedzibie „Bar-Kochby” przy ul. Szerokiej dopisano Praga. *Przegląd Sportowy*, rocznik 1923, nr 39 (26 września), s. 2.

³⁰ *Warszawska klasa B. i C.*, *Przegląd Sportowy*, rocznik 1926, nr 28 (17 lipca), s. 2. *Nasz Tygodnik Sportowy*, rocznik 1926, nr 6 (26 lutego), s. 9. Jan Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1970 roku. Suplement tabel*, Warszawa 2013, s. 28.

³¹ *Telegram Sportowy*, rocznik 1927, nr 7 (20 września), s. 3.

³² *Stadjon*, rocznik 1928, nr 28 (10 lipca), s. 8.

³³ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabel*, op.cit., s. 48.

³⁴ *Stadjon*, rocznik 1930, nr 9 (27 lutego), s. 11. *Robotnik*, rocznik 1930, nr 82 (24 marca), s. 3.

³⁵ *Nasz Przegląd*, rocznik 1931, nr 156 (8 czerwca), s. 6., J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabel*, op.cit., s. 63.

³⁶ *Przegląd Sportowy*, rocznik 1929, nr 56 (13 lipca), s. 2.

³⁷ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabel*, op.cit., s. 80.

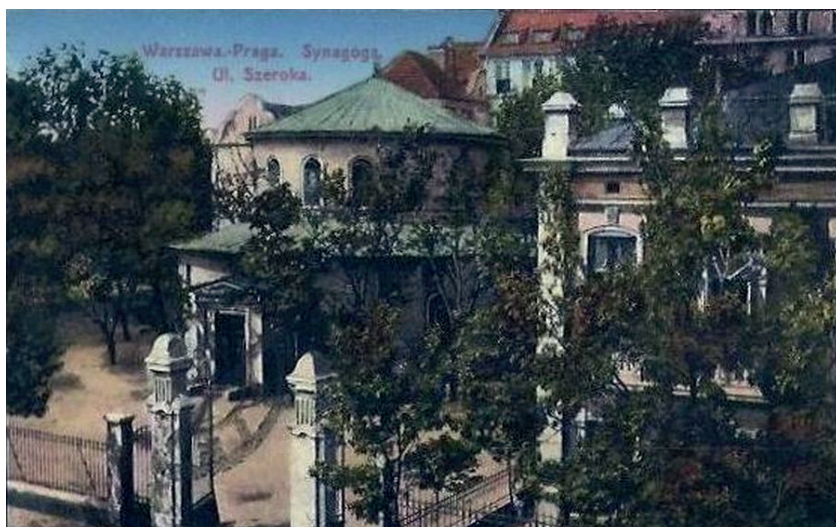
³⁸ Tamże, s. 88.

³⁹ *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 193 (8 lipca), s. 7. J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabel*, op.cit., s. 96. „Bar-Kochba” w tych rozgrywkach dostarczała nie tylko punktów, ale i bramek. Przykładem były tu spotkania: Legja 1b (rezerwy „Legii”) – „Bar-Kochba” 9:0 (3:0) (*Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 92 [1 kwietnia], s. 7.) oraz „Orzeł” – „Bar-Kochba” 12:1 (7:1) (*Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 134 [13 maja], s. 7.).

⁴⁰ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabel*, op.cit., s. 105.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Fotografia 1

Warszawa, Synagoga Praska przy ul. Szerokiej 31 (rysunek z 1907 roku). Pod tym adresem mieściła się także siedziba klubu. Źródło: serwis fotograficzny Fotopolska.eu: <https://fotopolska.eu/197087,foto.html?o=b47103> (dostęp 06.06.2023).

Fotografia 2

„Bar-Kochba” – młoda drużyna, wybijająca się na czoło zespołów żydowskich, uważana jest za główną rywalkę Makabi. Od lewej stoją: Lichcynder, Silbergleit I, Blassee, Mlynek, Kupferstein, Lenget, Kraft. Kłęczą: Rosenblum, Biderman, Głownia. *Przegląd Sportowy*, rocznik 1927, nr 21 (28 maja), s. 6.

Plakat 1

Mecz o mistrzostwo klasy „B” „Makabi” – „Bar-Kochba”. Warszawa 1924. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 2913119.

Plakat 2

W czwartek, dnia 10 maja r.b. o godz. 5 p.p. urządza ŻTGS „Makabi” popis gimnastyczny o godz. 3 p.p. poprzedzi mecz piłki nożnej „Bar-Kochba” – „Makabi”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – Warszawa, s.n., 192-. uid repozytorium: 47854971.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Plakat 3

Zawody piłki nożnej „Bar-Kochba” – „Gwiazda”, sobota, 7 maja 1927 r. o godz. 3 p.p. Boisko RKS „Skra” Okopowa 43. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3014850.

Plakat 4

Wielki Jubileuszowy Turniej Wielkanocny KS „Ascola” o puchar przechodni redakcji „Naszego Przeglądu” – w sobotę, 16 i w niedzielę, 17 kwietnia 1927 roku na boisku „Skra”. Walczyć będą drużyny: „Gwiazda” – „Makabi” oraz „Ascola” – „Bar-Kochba”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: DŻS XVIII A 1b.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Plakat 5

Sobota, 19 czerwca 1926 r. o godz. 6 pp. mecz piłki nożnej o mecz o mistrzostwo kl. „B” ŻTGS „Bar-Kochba” – ŻTGS „Makabi”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 46697656.

Plakat 6

Mecz piłki nożnej pomiędzy klubami ŻTGS „Bar-Kochba” i RKS „Gwiazda” oraz o przedmecz, jaki rozegrają „Bar-Kochba” II i „Gwiazda” II – w niedzielę, 7 sierpnia 1927 roku, boisko RKS „Skra”, ulica Okopowa 43. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 50967209.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Plakat 7

W sobotę, 27 sierpnia 1927 r. o g. 4.30 p.p. mecz piłki nożnej – rewanż ŻTGS „Bar-Kochba” – RKS „Gwiazda”. Boisko RKS „Skra” Okopowa 43. Warszawa. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3015535.

Plakat 8

W poniedziałek, 15 sierpnia 1927 r. o g. 12 mecz piłki nożnej KS „Warszawianka” – ŻTGS „Bar-Kochba”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3015551.

Plakat 9

Środa, 29 czerwca 1927 r. o g. 5 pp. mecz towarzyski KS „Ascola” – ŻTGS „Bar-Kochba”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 46299865.

Plakat 10

Niedziela, 3 lipca 1927 r. o godz. 5 pp. mecz o mistrzostwo kl. „B” WOZPN RKS „Pocisk” – ŻTGS „Bar-Kochba”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: DŻS IK 2f.

Plakat 11

Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Bar-Kochba” Praga, Szeroka No 31 urządza w sobotę 20 kwietnia 1922 r. w Cyрку (Ordynacka) popis gimnastyczny. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 46299760.

Plakat 12

Niedziela dnia 18 maja r.b. o godz. 4.30 p.p. odbędzie się mecz piłki nożnej o mistrzostwo kl. „B” R.K.S. Radom - Bar-Kochba. Boisko W.K.S. „Legja” Mysliwiecka róg Łazienkowskiej. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3066097

RKS „BŁYSKAWICA”

Robotniczy Klub Sportowy „Błyskawica” powstał na przełomie lat 1925 i 1926⁴¹. W kwietniu 1926 roku „Błyskawica” została przyjęta w poczet członków PZPN⁴². Klub należał do Związku Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych (ZRSS)⁴³. Był jednym z klubów (jeśli nie jedynym), gdzie w jednym zespole obok siebie występowali sportowcy polscy i żydowscy.

Niestety w 1929 roku konflikt między polskimi i żydowskimi działaczami omal nie doprowadził do rozpadu zespołu. Decyzją władz klub za skrajnie lewicowy charakter, bliski antypaństwowym poglądom komunistycznym, został rozwiązany w 1934 roku. Po rozwiązaniu większość piłkarzy zasilila ŻRKS „Hapoel” Warszawa⁴⁴.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Robotniczy Klub Sportowy „Błyskawica”.

Rok założenia: 1925/1926.

Siedziby: ul. Leszno 49/3⁴⁵.

---

⁴¹ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 29.

⁴² *Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej*, rocznik 1926, nr 1 (8 kwietnia), s. 7.

⁴³ W 1925 roku działacze lewicowi powołali jednolitą centralę sportu robotniczego – Związek Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych (ZRSS), wspierany m.in. przez PPS czy „Poalej Syjon”. Warszawska struktura ZRSS działała pod nazwą Warszawski Robotniczy Sportowy Komitet Organizacyjny. Podziały w PPS w odniesieniu do Piłsudskiego spowodowały w 1929 roku rozłam także w ruchu sportowym. Działacze odnoszący się pozytywnie do etosu Marszałka powołali PPS d. Frakcja Rewolucyjna, co w konsekwencji spowodowało powołanie osobnej centrali sportowej – Centralnego Zrzeszenia Robotniczych Organizacji Sportowych. Ich rozgrywki po kilku latach zostały zawieszane. Działacze lewicowi skupieni wokół ZRSS byli przekonani, że sport robotniczy (w tym piłka nożna) powinien podlegać innym zasadom niż ten burżuazyjny, dlatego w 1932 roku robotniczy działacze piłkarscy wraz z działaczami PPS powołali własne rozgrywki pionu robotniczego pod nazwą Robotniczy Podokrąg Autonomiczny (z podziałem na klasy „A”, „B”, „C”). Zwycięzca warszawskich rozgrywek robotniczych miał prawo grać, za zgodą PZPN, w finale rozgrywek klasy „A” ze swoim odpowiednikiem z tzw. grupy burżuazyjnej klasy „A” o prawo gry w eliminacjach o Ligę Państwową, odpowiednik dzisiejszej Ekstraklasy. R. Gawkowski, *Jak sport miał zmieniać światopogląd Polaków*, Portal Niepodległa. Źródło: <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/jak-sport-mial-zmieniac-swiatopogląd-polakow/> (dostęp 14.06.2023).

⁴⁴ Tenże, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 30.

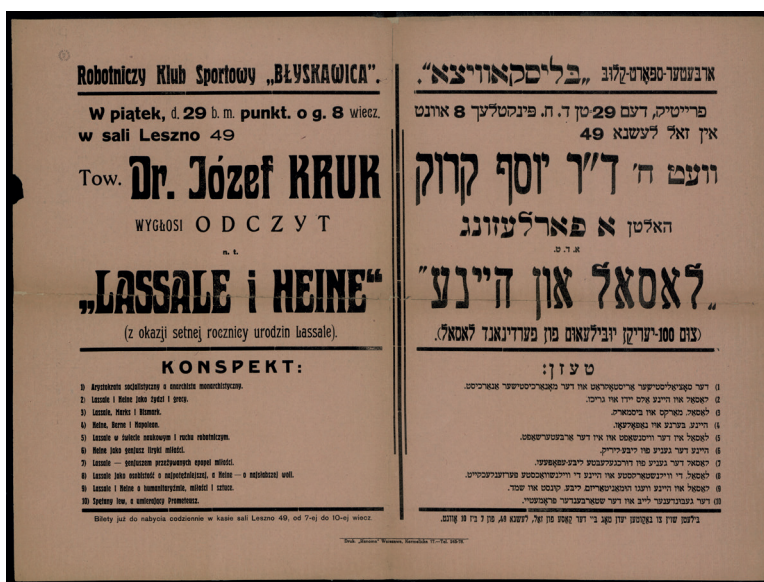
⁴⁵ *Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej*, rocznik 1926, nr 1 (8 kwietnia), s. 7.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Sekcje: piłki nożnej, tenisa stołowego⁴⁶, lekkiej atletyki.

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1927 – klasa „C” – grupa II⁴⁷,
- 1928 – klasa „C”⁴⁸,
- 1929 – klasa „C” – grupa IV⁴⁹,
- 1930 – klasa „C” – podgrupa VI⁵⁰,
- 1931 – klasa „C” – podgrupa VI⁵¹,
- 1932 – klasa „C”⁵²,
- 1933 – klasa „B” (RPA)⁵³.

Plakat 13

W klubach oprócz działalności typowo sportowej dbano także o rozwój intelektualny swoich członków. Jeden z takich przykładów działalności RKS „Błyskawica”. W piątek, d. 29 b. m. punkt. o g. 8 wiecz. w sali Leszno 49 Tow. Dr. Józef Kruk wygłosi odczyt nt. „Lassale i Heine”.
Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 47132178

⁴⁶ *Robotnik*, rocznik 1933, nr 123 (7 kwietnia 1933), s. 6.

⁴⁷ *Stadjon*, rocznik 1927, nr 37 (13 września), s. 10.

⁴⁸ Tamże, rocznik 1928, nr 25 (19 czerwca), s. 8.

⁴⁹ *Robotnik*, rocznik 1929, nr 86 (29 marca), s. 6.

⁵⁰ Tamże, rocznik 1930, nr 83 (25 marca), s. 5, *Stadjon*, rocznik 1930, nr 13 (27 marca), s. 11.

⁵¹ *Robotnik*, rocznik 1931, nr 17 (27 kwietnia), s. 3.

⁵² R. Gawkowski, S. Szczepełk, *Kronika futbolu...*, op.cit., Warszawa 2022, s. 81.

⁵³ *Robotnik*, rocznik 1933, nr 137 (23 kwietnia), s. 5.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Fotografia 3

Warszawa, Leszno 49, gdzie w lokalu nr 3 formalnie znajdowała się siedziba „Błyskawicy”. Zarząd Miejski, Wydział Planowania Miasta. Sekcja Planowania, Referat Gabarytów (dopisek „R. 1939”), tom 20, sygn. 4239 Archiwum Państwowe w Warszawie. Źródło: https://www.warszawa.ap.gov.pl/referat_gabarytow/galerie/Leszno2_galeria/4239.html (dostęp 05.06.2023)

Plakat 14

Sobota, 5 marca 1927 roku o godz. 3 p.p. zawody piłki nożnej „Korona” – „Gwiazda”. Przedmecze o godz. 1 p. p. „Błyskawica” – „Gwiazda” II. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3015449.

RKS „CZARNI”

Robotniczy Klub Sportowy „Czarni” został założony w 1925 roku. Wkrótce po powstaniu we władzach klubu doszło do rozłamu, w konsekwencji którego część działaczy przeszła do „Gwiazdy” (Sztern) Warszawa. Klub powoli odbudowywał się po tym kryzysie i w 1927 roku – jak donosił Robotnik – RKS „Czarni” połączyli się z RKS „Stalem”⁵⁴. W 1930 roku odnotował pierwszy sukces w postaci awansu do klasy „B”. Cztery lata później, w 1934 roku, nastąpił kolejny sukces – awans do klasy „A”. Jako beniaminek zajął najwyższe w historii, bo 7 miejsce w tej klasie rozgrywkowej. „Czarni” przez trzy lata występowali na tym poziomie, a w 1937 roku spadli do klasy „B”, następnie zostali rozwiązani⁵⁵. Rok później, 2 października 1938 roku, klub został formalnie skreślony z rejestru klubów ZRSS⁵⁶.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Robotniczy Klub Sportowy „Czarni”.

Rok założenia: 1925.

Siedziby: ul. Mylna 7 (1930)⁵⁷, ul. Pawia 51⁵⁸.

Sekcje: piłki nożnej, gier sportowych, teatralna, dramatyczna oraz dodatkowo orkiestra symfoniczna.

Ciekawostki: klub powiązany z „Bundem”. Swoje mecze rozgrywał m.in. na boisku „Orla”⁵⁹.

---

⁵⁴ *Robotnik*, rocznik 1927, nr 348 (19 grudnia), s. 4.

⁵⁵ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 31.

⁵⁶ *Naprzód*, dodatek *Sztafeta Robotnicza*, rocznik 1938, nr 303 (25 października), s. 6.

⁵⁷ *PZPN. Rocznik Jubileuszowy 1930*, op.cit., s. 68.

⁵⁸ *Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Koła Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi”...*, (plansza nr 6), op.cit., źródło: Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra.

⁵⁹ *Robotnik*, dodatek *Sztafeta Robotnicza*, rocznik 1929, nr 367 (16 grudnia), s. 3.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1928 – klasa „C”⁶⁰,
- 1929 – klasa „C” – grupa V⁶¹ – awans do klasy „B”,
- 1930 – klasa „B” – grupa I⁶²,
- 1931 – klasa „B” – grupa II⁶³,
- 1932 – klasa „B”, eliminacje do RPA⁶⁴,
- 1933 – klasa „B” (RPA)⁶⁵ – awans do klasy „A” (RPA, 2. miejsce)⁶⁶,
- 1934 – klasa „B” (RPA, 7. miejsce, 5 punktów, bilans 11–16)⁶⁷,
- 1934/1935 – klasa „A” (RPA, 8. miejsce, 12 punktów, bilans 22–38)⁶⁸,
- 1935/1936 – klasa „A” (RPA, 7. miejsce, 8 punktów, bilans 17–35)⁶⁹,
- 1936/1937 – klasa „A” (RPA, 8. miejsce, 6 punktów)⁷⁰ – spadek do klasy „B” (RPA),
- 1937 – likwidacja zespołu piłkarskiego.

Plakat 15

W sobotę, dnia 31-go sierpnia r.b. o godz. 2 p.p. odbędzie się na boisku AZS (Park Skaryszewski) turniej piłki nożnej o przejściową nagrodę redakcji *Naje Folkscajtung* między robotniczymi klubami sportowymi „Czarni”, „Jutrznia”, „Kraft” i „Weker”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 47132178

⁶⁰ *Stadjon*, rocznik 1928, nr 40 (2 października), s. 8.

⁶¹ *Robotnik*, rocznik 1929, nr 86 (29 marca), s. 6.

⁶² Tamże, rocznik 1930, nr 82 (24 marca), s. 3

⁶³ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabele*, op.cit., s. 63.

⁶⁴ Tamże, s. 72.

⁶⁵ *Robotnik*, rocznik 1933, nr 137 (23 kwietnia), s. 5.

⁶⁶ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabele*, op.cit., s. 81.

⁶⁷ Tamże, s. 88.

⁶⁸ Tamże, s. 96.

⁶⁹ *Naprzód*, rocznik 1935, nr 102 (2 kwietnia), s. 4, J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabele*, op.cit., s. 105.

⁷⁰ *Naprzód*, rocznik 1937, nr 17 (27 kwietnia), s. 4, J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabele*, op.cit., s. 113.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Fotografia 4

Warszawa, ul. Pawia od ul. Zamenhoffa (zdjęcie z ok. 1941 roku). W kamienicy pod numerem 51 mieściła się siedziba klubu RKS „Czarni”. Źródło serwis fotograficzny Fotopolska.eu: https://warszawa.fotopolska.eu/924352_foto.html?o=u83348 (dostęp 05.06.2023).

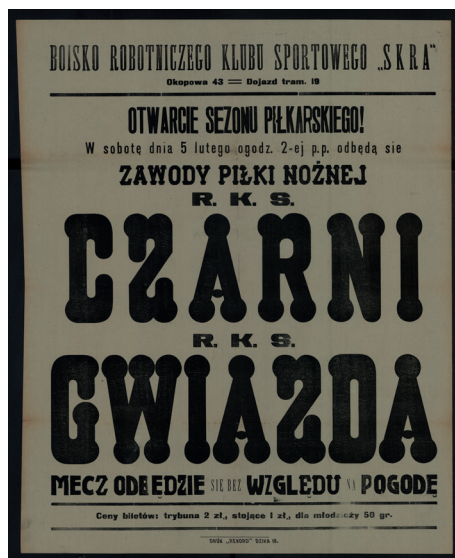

Plakat 16

Mecz towarzyski pomiędzy klubami „Gwiazda” i „Czarni” – na boisku „Skry” przy ul. Okopowej 43, w sobotę 9 lipca 1927 roku. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 46299868.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

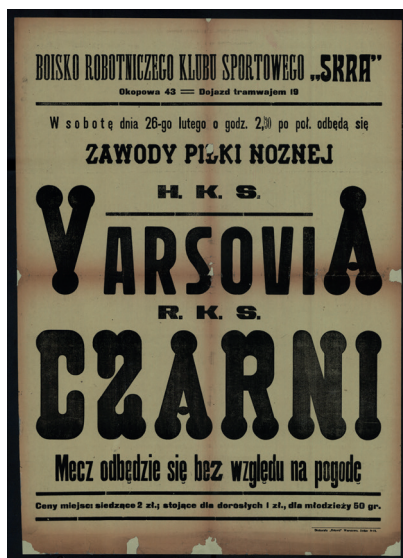
Plakat 17

Otwarcie sezonu piłkarskiego! W sobotę, dnia 5 lutego o godz. 2-jej p.p. odbędą się zawody piłki nożnej RKS „Czarni” – RKS „Gwiazda”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: DŻS XVIII A 1b.

Plakat 18

W sobotę, 12 marca 1927 roku, na boisku RKS „Skra”, ul. Okopowa 43. Mecz rozegrają ŻTGS „Makabi” i RKS „Czarni”. Przedmecz odbędzie się o godzinie 1 po południu. Długa 38/40. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: DŻS IK 2f.

Plakat 19

W sobotę, dnia 26-go lutego o godz. 2.30 po poł. odbędą się zawody piłki nożnej HKS „Varsovia” – RKS „Czarni”. Warszawa, s.n., 193-. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3066142.

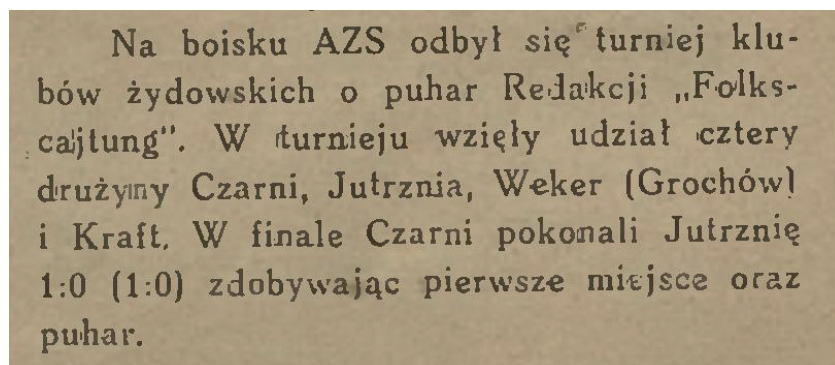
Plakat 20

Dnia 3 kwietnia 1927 r. o godzinie 16 odbędzie się mecz „Czarni” – „Skra”. Warszawa 1927. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3015123.

Plakat 21

W sobotę, dnia 12 Lutego o godz. 2.15 p.p. odbędzie się mecz piłki nożnej RKS „Czarni” - KS „Ascola”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3066160

Prasa 2

Oprócz rozgrywek ligowych drużyny piłkarskie rozgrywały turnieje piłki nożnej. Jednym z nich było współzawodnictwo o przejściową nagrodę redakcji „Naje Folkscajtung”. Krótka relacja z tego wydarzenia na łamach gazety. *Stadion*, rocznik 1929, nr 36 (5 września), s. 13.

ŻRKS „HAPOEL”

Żydowski Klub Sportowy „Hapoel” (po hebr. – robotnik) związany był z lewicową partią „Poalej Syjon” Prawica. Posiadał liczne oddziały terenowe. Powstał w 1931 roku i od samego początku uczestniczył w rozgrywkach Robotniczego Podokręgu Autonomicznego (RPA) WOZPN.

W 1933 roku został do niego przyłączony ŻRKS „Kraft” Warszawa, a rok później – „Samson” Warszawa. Klub najczęściej grywał w klasie „B”, za wyjątkiem lat 1934–1935, gdy występował w klasie „A” – w 1934 roku zajął 9. miejsce w grupie. W tym samym roku do klubu przyłączono RKS „Błyskawica” Warszawa. Równocześnie pojawiły się informacje na temat fuzji z „Bar-Kochbą”, co jednak zostało zdementowane przez tamtejsze władze⁷¹. „Hapoel” działał dalej jako samodzielny podmiot, jednak dwa lata później, 2 października 1938 roku, został skreślony z rejestru klubów ZRSS⁷².

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Żydowski Klub Sportowy „Hapoel”.

Rok założenia: 1931.

Barwy: biało-niebieskie⁷³.

Siedziby: ul. Nowolipki 25 (1931)⁷⁴, ul. Gęsia 14 (1934)⁷⁵, ul. Zamenhoffa 22⁷⁶.

Sekcje: gimnastyczna⁷⁷, piłki nożnej, kolarstwa⁷⁸, siatkówki męskiej⁷⁹, tenisa stołowego i motocyklowa.

---

⁷¹ Szerzej na ten temat wcześniej w rozdziale o ŻTSG „Bar-Kochba”.

⁷² *Naprzód*, dodatek *Sztafeta Robotnicza*, rocznik 1938, nr 303 (25 października), s. 6. R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 52.

⁷³ Robert Gawkowski, *Futbol damnej Warszawy*, Warszawa 2013, s. 124.

⁷⁴ Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Koła Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi”..., op.cit., (plansza nr 6). Źródło: Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra. G. Pawlak, D. Grinberg, M. Sadowski, *Bądź silny i odważny*, Warszawa 2013, s. 165.

⁷⁵ J. Halys, *Piłka nożna w Polsce 1927-1939...*, tom 3, op.cit., s. 384.

⁷⁶ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 62.

⁷⁷ *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 35 (4 lutego), s. 11.

⁷⁸ *Walka o pubar „Elektryczności” trwa nadal. Sfera zwycięża w drużynowym biegu kolarskim. Robotnik*, rocznik 1938, nr 128 (9 maja), s. 6.

⁷⁹ *Sport robotniczy, Przegląd Sportowy*, rocznik 1934, nr 72 (8 września), s. 4.

Na rowerach z Polski do Palestyny.

W ub. tygodniu wyjechało z Polski do Palestyny na rowerach 9-ciu członków sportowej organizacji robotniczej „Hapoel”.

Prasa 3

Nasz Przegląd Ilustrowany, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1935, nr 308 (3 listopada), s. 4.

Ciekawostki: Klub korzystał z boiska RKS „Skra” przy ul. Okopowej 43/47⁸⁰, a także z praskich stadionów ZTGS „Makabi” Warszawa oraz Domu Ludowego⁸¹. Był powiązany z „Poalej Syjon” Prawica.

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1931 – klasa „C” – podgrupa II⁸²,
- 1932 – klasa „C”⁸³,
- 1933 – klasa „B” (RPA) – awans do klasy „A” (RPA, 1. miejsce)⁸⁴,
- 1934 – klasa „A” (RPA, 6. miejsce)⁸⁵,
- 1934/1935 – klasa „A” (RPA⁸⁶, 10. miejsce, 2 punkty, bilans 15-38)⁸⁷,
- 1935/1936 – klasa „A” (RPA)⁸⁸ – spadek do klasy „B” (RPA)⁸⁹,
- 1936/1937 – klasa „B” (RPA),
- 1937/1938 – klasa „B” (RPA).

⁸⁰ *Robotnik*, rocznik 1934, nr 340 (20 września), s. 5.

⁸¹ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 62.

⁸² *Robotnik*, rocznik 1931, nr 17 (27 kwietnia), s. 3.

⁸³ R. Gawkowski, S. Szczepłek, *Kronika futbolu...*, op.cit., Warszawa 2022, s. 81.

⁸⁴ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabeli*, op.cit., s. 81.

⁸⁵ *Na marginesie robotniczych mistrzostw piłkarskich Warszawy*, *Robotnik*, dodatek *Sztafeta Robotnicza*, rocznik 1934, nr 262 (23 lipca), s. 4. Natomiast Jan Goksiński podaje, że „Hapoel” zajął 5. miejsce (bilans bramek 14-16). (w:) J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabeli*, op.cit., s. 88.

⁸⁶ *Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 40 (2 maja), s. 2.

⁸⁷ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabeli*, op.cit., s. 96.

⁸⁸ *Naprzód*, rocznik 1935, nr 169 (4 czerwca), s. 4.

⁸⁹ *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 193 (8 lipca), s. 7. *Naprzód*, rocznik 1935, nr 213 (16 lipca), s. 4.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Fotografia 5

Warszawa, widok na kamienicę przy ul. Zamenhoffa 22, gdzie przed wybuchem wojny mieściła się ostatnia siedziba klubu. (zdjęcie z 1941 roku). Źródło serwis fotograficzny Fotopolska.eu: <https://www.fotopolska.eu/1946794,foto.html?o=b451154> (dostęp 05.06.2023).

Plakat 22

„Poale Syjon” – z tym ugrupowaniem powiązany był ŻRKS „Hapoel”. Lista Żydowskiego Robotniczego Kom. Wyborczego „Poale-Sjon” odznaczona numerem 5. Warszawa 1927. (Wybory samorządowe w Warszawie). Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 46299854.

SRWF „JUTRZNIĄ”

Stowarzyszenie Robotnicze Wychowania Fizycznego „Jutrznia” (po hebr. – morgenstern) – powstało w 1922 roku pod patronatem Towarzystwa Ochrony Zdrowia Ludności Żydowskiej w Polsce (TOZ) z inicjatywy partii „Bund”, aby upowszechnić sport wśród żydowskiej klasy robotniczej⁹⁰. W związku z tym w myśl tej ideologii najważniejszy był udział, a nie wynik. Uznawano, że dążenie do ustanawiania rekordów jest szkodliwe dla sportu robotniczego, zwłaszcza w boksie i piłce nożnej, stąd działacze klubu wystąpili z inicjatywą, by w piłce nożnej liczyły się nie tylko gole, ale „ocena piękna kolektywnej gry”⁹¹. Te radykalne poglądy zmieniły się na początku lat trzydziestych, gdy dopuszczono uprawianie tych dwóch dyscyplin. Wskutek tego w szeregach klubu pojawiło się kilku wyróżniających się zawodników (tenisista stołowy Rojzen, lekkoatleta Eichel czy gimnastyczka Rana Szpancenkopf)⁹². W latach 1932–1935 prezesem był Maurycy Orzech⁹³, potem – Szlomo Notkowski (1938)⁹⁴. Stowarzyszenie posiadało liczne oddziały terenowe (np. na Pelcowiznie, w Otwocku czy w Nowym Dworze Mazowieckim). W maju 1929 roku do klubu przyłączono RKS „Szturm” Warszawa.

Sportowcy tego klubu uprawiali jedynie dyscypliny niewymagające dużych nakładów finansowych np. na sprzęt sportowy, zatem bardzo popularne były zapasy⁹⁵, bieganie, pływanie, jazda na rowerze, rytmika⁹⁶ oraz piesze wędrówki za miasto. Wszystkie sekcje pod koniec lat trzydziestych zrzeszały ponad 1 500 sportowców⁹⁷.

---

⁹⁰ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 72–73.

⁹¹ Tenże, *Futbol dawnej Warszawy*, op.cit., s. 100.

⁹² *Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Koła Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi”* (18 sierpnia – 15 października 2010) w Parku Agrykola (plansza nr 15). Źródło: Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra: <https://www.schorr.pl/index.php/pl/wystawy/sport-zydowski-w-przedwojennej-warszawie> (dostęp 12.02.2023).

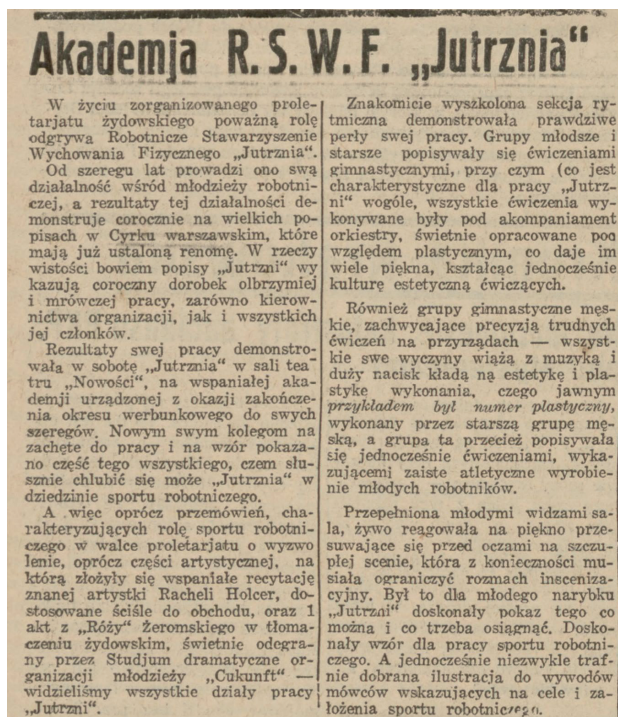
⁹³ Tamże. R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 72.

⁹⁴ R. Gawkowski, S. Szczepłęk, *Kronika futbolu...*, op.cit., s. 94.

⁹⁵ *Naprzód*, rocznik 1937, nr 17 (27 kwietnia), s. 4. Sekcja została zawieszona przez zarząd Warszawskiego Okręgowego Związku Boksu za nadesłanie sprawozdania w języku żydowskim. Zarząd okręgowy wystąpił z wnioskiem do PZB o skreślenie klubu z listy członków – podał *Przegląd Sportowy*, rocznik 1938, nr 24 (24 maja), s. 2.

⁹⁶ *Robotnik*, rocznik 1934, nr 326 (10 września), s. 4.

⁹⁷ *Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Koła Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi”...*, op.cit., (plansza nr 15). Źródło Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra. Z kolei *Wirtualny Sztetl* podaje, że klub miał w 1938 roku 1.775 członków, w tym 1.095 czynnych sportowców. Źródło: <https://sztetl.org.pl/slownik/morgensztern-0> (dostęp 14.06.2023).

Prasa 4

Szczególną wagę w klubie przywiązywano do sekcji teatralnej i gimnastycznej. *Czemu służnie chlubić się może „Jutrznia” w dziedzinie sportu robotniczego* — pisał Robotnik w artykule *Akademja R.S.W.F. „Jutrznia”*. Robotnik, dodatek *Sztajfeta Robotniczego*, rocznik 1935, nr 331 (26 października), s. 3.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Stowarzyszenie Robotnicze Wychowania Fizycznego „Jutrznia”.

Rok założenia: 1922.

Barwy: czerwone⁹⁸.

Siedziby: ul. Geśia 43 (1925)⁹⁹, ul. Leszno 3/5 (1930)¹⁰⁰, ul. Nalewki 2a¹⁰¹.

⁹⁸ R. Gawkowski, *Futbol dawnej Warszawy*, op.cit., s. 100.

⁹⁹ Jako osobę do kontaktu wymieniono D. Berghausera. *Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej*, rocznik 1925, nr 5 (21 maja), s. 1.

¹⁰⁰ PZPN. *Rocznik Jubileuszowy 1930*, op.cit., s. 68.

¹⁰¹ *Nasz Przegląd*, rocznik 1935, nr 289 (14 października), s. 7.

Ciekawostki: Klub powiązany z „Bundem”¹⁰².

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1924 – klasa „C”¹⁰³,
- 1925 – klasa „C”,
- 1926 – klasa „C”¹⁰⁴,
- 1927 – klasa „C”,
- 1928 – klasa „C”¹⁰⁵,
- 1929 – klasa „C” – grupa VI¹⁰⁶,
- 1930 – klasa „C” – podgrupa IV¹⁰⁷,
- 1931 – klasa „C” – podgrupa VI¹⁰⁸,
- 1932 – klasa „C” – odejście zespołu z WOZPN.

Fotografia 6

Warszawa, ul. Nalewki (zdjęcie z ok. 1910 roku). W kamienicy pod numerem 2a mieściła się siedziba klubu. Źródło: serwis fotograficzny Fotopolska.eu: <https://www.fotopolska.eu/447714,foto.html?o=b280463> (dostęp 05.06.2023).

---

¹⁰² Podobno reaktywowany w Warszawie w 2011 roku (dwie sekcje: biegowa i narciarska). Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Robotnicze_Stowarzyszenie_Wychowania_Fizycznego_%E2%80%9EJutrznia%E2%80%9D (dostęp 30.06.2023).

¹⁰³ R. Gawkowski, S. Szczeplak, *Kronika futbolu...*, op.cit., Warszawa 2022, s. 51.

¹⁰⁴ Tamże, s. 58.

¹⁰⁵ *Stadjon*, rocznik 1928, nr 28 (10 lipca), s. 8.

¹⁰⁶ *Robotnik*, rocznik 1929, nr 86 (29 marca), s. 6.

¹⁰⁷ *Stadjon*, rocznik 1930, nr 13 (27 marca), s. 11, *Robotnik*, rocznik 1930, nr 83 (25 marca), s. 5.

¹⁰⁸ *Robotnik*, rocznik 1931, nr 17 (27 kwietnia), s. 3.

Sekcja rytmiczna „Jutrzeni” na popisie odbytym 14. IV. 1936 r. w Cyrku.

Prasa 5

Nasz Przegląd Ilustrowany, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1936, nr 177 (3 maja), s. 8.

Sekcje: lekkoatletyczna¹⁰⁹, gimnastyki, rytmiki, piłki nożnej, kolarstwa¹¹⁰, boksu, tenisa stołowego, koszykówki¹¹¹, siatkówki¹¹², pływania¹¹³ oraz szachów¹¹⁴.

Prasa 6

Wielki bieg kolarski o puchar „Naszego Przeglądu”. Na zdjęciu kolarz Jutrzenki Królak. *Nasz Przegląd Ilustrowany*, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1932, nr 149 (29 maja), s. 4.

---

¹⁰⁹ *Robotnik*, rocznik 1932, nr 370 (10 października), s. 6.

¹¹⁰ *Walka o puchar „Elektryczności” trwa nadal. Skera zwycięża w drużynowym biegu kolarskim.* *Robotnik*, rocznik 1938, nr 128 (9 maja), s. 6.

¹¹¹ *Robotnik*, rocznik 1929, nr 123 (2 grudnia), s. 3.

¹¹² *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1929, nr 56 (25 lutego), s. 5. *Robotnik*, rocznik 1937, nr 226 (2 sierpnia), s. 4.

¹¹³ *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1931, nr 184 (6 lipca), s. 6.

¹¹⁴ *Turniej szachowy.* *Robotnik*, rocznik 1936, nr 390 (11 stycznia), s. 4.

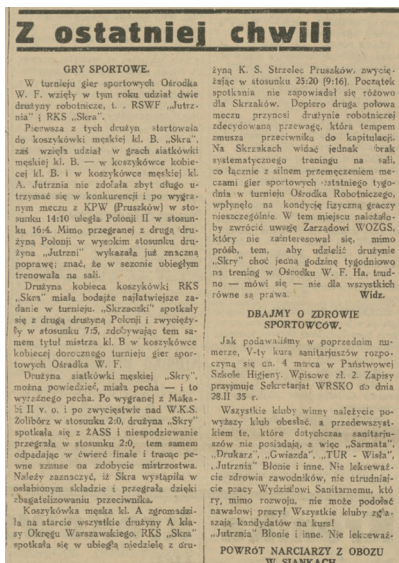
Fotografia 7

Warszawa, rok 1937. Zebranie oddziału warszawskiego RSWF „Jutrznia”. Stoją od prawej strony: pierwszy – Izrael Zajd, drugi – Michał Klepfisz. Szósty do lewej – Fridrich Zalman (ps. Zygmunt). Źródło: Wirtualny Sztetl: <https://sztetl.org.pl/en/file/102157> (dostęp 05.06.2023).

Fotografia 8

Mecz tenisa stołowego Warszawa – Kraków w sali Robotniczego Stowarzyszenia Wychowania Fizycznego „Jutrznia” w Warszawie. Grupa uczestników. Źródło: NAC – sygn. – 1-S-3097-1 (dostęp 05.06.2023).

Prasa 7

Zmagania sekcji koszykówki „Jutrznia”. Z ostatniej chwili. Gry sportowe. Robotnik, dodatek Sztajfeta Robotniczego, rocznik 1935, nr 56 (18 lutego), s. 3.

Plakat 23

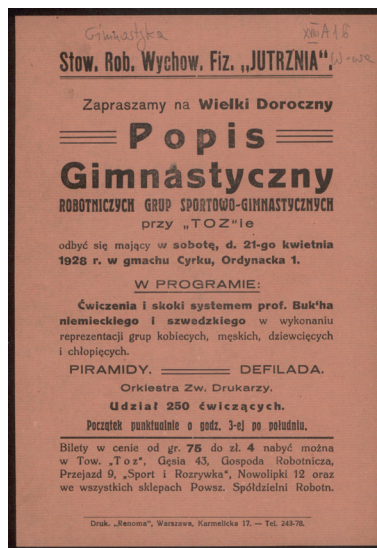
Mecz piłki nożnej RSWF „Jutrznia” – KS „Ascola”. 19 lutego 1927. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3065961.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Plakat 24

W sobotę, 10 maja r.b. o godz. 8 wiecz. odbędzie się w gmachu Cyrku, Ordynacka 1, IV Doroczny Popis Gimnastyczny. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 47134464.

Plakat 25

Zapraszamy na Wielki Doroczny Popis Gimnastyczny robotniczych grup sportowo-gimnastycznych, 21 kwietnia 1928 roku w gmachu Cyrku, Ordynacka 1. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 128740743.

ŻRKS „KRAFT”

Żydowski Robotniczy Klub Sportowy „Kraft” (po hebr. – siła) powstał w 1928 roku i był powiązany z pravicową organizacją robotniczą o tej samej nazwie. Jego najsilniejszym przedstawicielem był ŻRKS „Kraft” Grodno występujący w białostockiej klasie „A”¹¹⁵. Zespół o takiej nazwie występował także w łódzkich rozgrywkach piłkarskich klasy „B”¹¹⁶. W 1933 roku prawdopodobnie został włączony do ŻRKS „Hapoel” Warszawa¹¹⁷.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Żydowski Robotniczy Klub Sportowy „Kraft”.

Rok założenia: 1928.

Siedziby: ul. Świętojerska 18¹¹⁸.

Sekcje: piłki nożnej, tenisa stołowego¹¹⁹ i pływania.

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1929 – klasa „C” – grupa II¹²⁰,
- 1930 – klasa „C” – podgrupa V¹²¹,
- 1931 – klasa „C”¹²²,
- 1932 – klasa „C”¹²³,
- 1933 – klasa „B” (RPA)¹²⁴ – likwidacja zespołu.

---

¹¹⁵ *Stadjon*, rocznik 1931, nr 6 (5 lutego), s. 2. J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku*, tom II, Warszawa 2013, s. 93.

¹¹⁶ *Stadjon*, rocznik 1928, nr 37 (11 września), s. 13.

¹¹⁷ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 53–54.

¹¹⁸ *Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Koła Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi”...*, op.cit., (plan-sza nr 6). Źródło: Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra.

¹¹⁹ *Robotnik*, rocznik 1933, nr 123 (7 kwietnia 1933), s. 6.

¹²⁰ Tamże, rocznik 1929, nr 86 (29 marca), s. 6.

¹²¹ Tamże, rocznik 1930, nr 83 (25 marca), s. 5. *Stadjon*, rocznik 1930, nr 13 (27 marca), s. 11.

¹²² R. Gawkowski, S. Szczeplak, *Kronika futbolu...*, op.cit., Warszawa 2022, s. 77.

¹²³ Tamże, s. 81.

¹²⁴ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabeli*, op.cit., s. 81.

Fotografia 9

Warszawa, ul. Świętojerska 18. Zarząd Miejski, Wydział Planowania Miasta. Sekcja Planowania, Referat Gabarytów (dopisek „R. 1942”), tom 45, sygn. 5937. Archiwum Państwowe w Warszawie, Źródło: https://www.warszawa.ap.gov.pl/referat_gabarytow/galerie/Swietojerska_galeria/5937.html (dostęp 05.06.2023).

Nowinki sportowe.

Wysocki i Urkiewicz. boksery stołecznej Makabi zostali wyznaczeni jako rezerwowi do repr. Polski na mecz z Węgrami.

Zarząd P. Z. P. N. - u zwrócił się z prośbą do Min. Komunikacji, aby wszystkie drużyny piłkarskie, wyjeżdżające na mecze, otrzymywały na mocy zaświadczenia wydanego przez odnośny O. Z. P. N. zniżki kosztowe 50 proc. wprost w kasach kolej, a nie na podstawie podania składanego do Dyrekcji Kolejowej.

Bracia Małach (Makabi Radom) przenieśli się do Warszawy i zgłosili swój akces do Makabi.

Cichecki, lewoskrzydłowy Legii, wycofał się z życia sportowego, gdyż pod koniec ubiegłego sezonu uległ powtórnemu złamaniu kostki w nodze i to w tym samym miejscu.

11-go i 12-go maja odbędzie się w Łodzi zjazd gwiazdzistych automobilistów oraz wyścig na trasie Lutomerst - Aleksandrów.

We Francji istnieje cały szereg towarzystw sportowych utworzonych przez emigrantów polskich, jak naprz. Sokół, Pol. Zw. P. N., Zw. Lekkoatletyczny i inne. Jedną z największych organizacji jest tow. gimn. sportowe „Pologne” w Paryżu. Kluby te propagują sport wśród emigrantów polskich.

Rywikind i Jałowcer z Makabi wileńskiej wstąpili do stołecznej ZASS-u.

Kahl, były obrońca turystów, zmarł w ubiegłym tygodniu wskutek długotrwałej choroby płucnej.

Krafit — Olimpia 5 : 2. W sobotę na boisku Legii rozegrany został mecz o mistrzostwo klasy c zakończony zwycięstwem Krafitu w stosunku 5 : 2. Bramki zdobyli: Ankiel i Rozenblum po dwie i Rubinstejn jedną.

Hagibor — Meteor 2:1 (2:0). Mecz o mistrzostwo klasy c między Meteorem a Hagiborem zakończył się zwycięstwem tych ostatnich. Bramki zdobyli: Sztrajgold i Zylberstejn I.

Prasa 8

Drużyny występujące w klasie „B” lub „C” znacznie rzadziej trafiały na łamy czasopism sportowych. Często w przypadku tych ostatnich informacje ograniczały się jedynie do wyniku meczu, tak jak to miało miejsce w przypadku drużyny „Krafit” Warszawa. *Nowinki Sportowe. Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1929, nr 117 (29 kwietnia), s. 6.

SGS „PROMIENŃ”

Stowarzyszenie Gimnastyczno-Sportowe „Promień” – powstało w 1923 roku. W 1925 roku przyjęto je do PZPN¹²⁵. W tymże roku zostało także jednym z założycieli Związku Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych (ZRSS). Decyzją władz za swój skrajnie lewicowy charakter, bliski antypaństwowym poglądom komunistycznym, rozwiązany ok. 1930 roku¹²⁶.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Stowarzyszenie Gimnastyczno-Sportowe „Promień”.

Rok założenia: 1923.

Siedziby: ul. Karmelicka 15 (1923)¹²⁷, ul. Sochaczewska 10/4 (1925)¹²⁸.

Sekcje: piłki nożnej.

Ciekawostki: Swoje mecze rozgrywał m.in. na boisku RKS „Skra”¹²⁹.

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1924 – klasa „C”,
- 1925 – klasa „C”¹³⁰,
- 1926 – klasa „C”,
- 1927 – klasa „C”¹³¹,
- 1928 – klasa „C”¹³²,
- 1929 – klasa „C” – grupa I¹³³.

---

¹²⁵ *Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej*, rocznik 1925, nr 11 (21 września), s. 2.

¹²⁶ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 148.

¹²⁷ *Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Koła Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi”...*, op.cit., (plan-sza nr 6). Źródło: Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra.

¹²⁸ J. Hałys, *Piłka nożna w Polsce 1918-1926*, tom 2, Mielec – Kraków 2017, s. 290.

¹²⁹ *Robotnik*, rocznik 1925, nr 125 (7 maja), s. 6.

¹³⁰ Prezes L. Flancman. *I-szy Polski RoczNIK Sportowy 1925*, op.cit., s. 103.

¹³¹ R. Gawkowski, S. Szczepłęk, *Kronika futbolu...*, op.cit., Warszawa 2022, s. 63.

¹³² *Stadion*, rocznik 1928, nr 25 (19 czerwca), s. 8.

¹³³ *Robotnik*, rocznik 1929, nr 86 (29 marca), s. 6.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

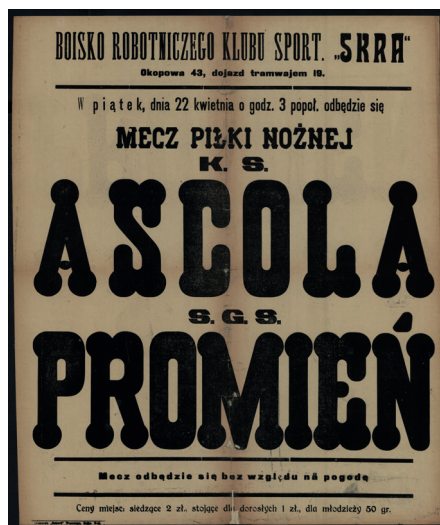
Fotografia 10

Widok na ul. Karmelicką w kierunku ul. Leszno. To na tej ulicy w budynku pod numerem 15/2 założono SGS „Płomień” (zdjęcie z 1941 roku). Źródło: serwis fotograficzny Fotopolska.eu <https://fotopolska.eu/753155,foto.html?o=u85233> (dostęp 05.06.2023).

<p>Boisko 1 p. radiotelegr. (K. O. S. S.) Powązki Dojazd tramwajami 1 i 8.</p>	<p>קאמפס-פלאץ פון נען ראדיאטעל-פולק (ק. א. ס. ס.) פארזאנזעק צופאר מיטן טראמױי 1 און 8</p>
<p>W sobotę, dn. 20 i 27 października r. b. odbędzie się</p>	<p>שבת, דעם 20טן און 27טן אקטאבער ה. י. קומט פאר א גרויסער פוטבאל-טורניר</p>
<p>WIELKI PIŁKARSKI Turniej Żydowskich Robotniczych Klubów Sportowych o puchar Z. R. K. S. „KRAFT”</p>	<p>פון יידישע ארבעטער ספארט-קלובן = ועגן בעכער פון יידישן ארבעטער-ספארט-קלוב „קראפט” =</p>
<p>W sobotę, dnia 20 października o godz. 12⁰⁰ S. R. K. S. — B. R. K. S. „PROMIEN” — „BŁYSKAWICA” o godz. 2⁰⁰ p. p.</p>	<p>שבת, דעם 20טן אקטאבער אויגן 12 שפילן: „פראמיען” — „בליסקאוויצא” אויגער 2⁰⁰ נ”מ</p>
<p>W sobotę, dn. 27 października o godz. 12⁰⁰ — zwyciężeni " " " " o godz. 2⁰⁰ — zwyciężcy</p>	<p>שבת, דעם 27טן אקטאבער שפילן: 12 נ”מ — די באזיגטע — 2⁰⁰ נ”מ — די זיגער.</p>
<p>Zawody odbędą się bez względu na pogodę.</p>	<p>די קאמפס קומט פאר אן אונטערשיד פון וועטער.</p>

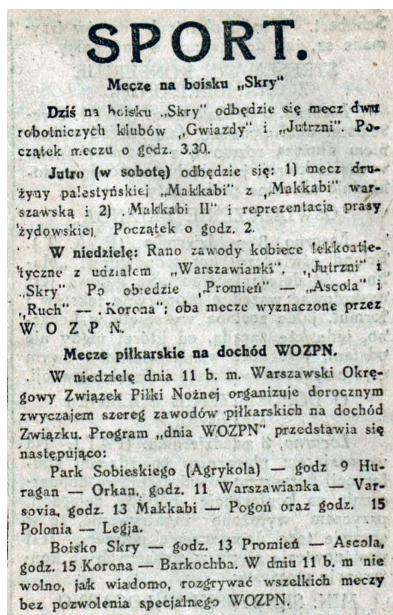
Plakat 26

W sobotę, dn. 20 i 27 października r. b. odbędzie się Wielki Turniej Piłkarski Żydowskich Robotniczych Klubów Sportowych. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: DZS IK 2f.

Plakat 27

W piątek, dnia 22 kwietnia o godz. 3 popoł. odbędzie się mecz piłki nożnej KS „Ascola” – SGS „Promień”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: DŻS XVIII A 1b.

Prasa 9

Zapowiedź „Dnia WOZPN”. Jedną z form wsparcia Związku było organizowanie meczów. Dotyczyło to także klubu „Promień”. *Robotnik*, rocznik 1925, nr 277 (9 października), s. 6.

TSO „RUCH”

Towarzystwo Sportowo-Oświatowe „Ruch” zostało założone w maju 1922 roku na warszawskiej Woli. Choć „Ruch” powstał w środowisku robotniczym, nie był powiązany z PPS. Swój pierwszy mecz zawodnicy rozegrali w marcu 1923 roku z WTC (wynik 1:4)¹³⁴. W 1925 roku organizację przyjęto w poczet członków PZPN¹³⁵.

Największy sukces klub odniósł w 1928 roku, zajmując 1. miejsce w klasie „A” przed „Legią” Ib i „Polonią” Ib, jak ówczesnie określano rezerwy (28 punktów, bramki 53:17), i awansując do eliminacji do Ligi Państwowej (pierwszy poziom rozgrywkowy), gdzie trafili na ŁTSG Łódź, „Polonię” Bydgoszcz i „Pogoń” Poznań. Drużyna „Ruchu” odnotowała następujące wyniki: z ŁTSG Łódź (0:3 walekower – na wyjeździe, 1:6 – u siebie), z „Polonią” Bydgoszcz (0:1 – na wyjeździe, 3:0 – u siebie) i z „Pogonią” Poznań (3:2 – na wyjeździe, 1:2 – u siebie), Drużyna zajęła ostatnie, 4. miejsce w grupie, zdobywając zaledwie 4 punkty¹³⁶.

Dwa lata później, w 1930 roku, klub spadł z klasy „A” i zmienił swoją nazwę na „Orkan”, jednocześnie tym symbolicznym gestem zrywając swoje powiązania polityczne.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Towarzystwo Sportowo-Oświatowe „Ruch”.

Rok założenia: 1922.

Siedziby: Dworska 29 (1925, 1930)¹³⁷.

Sekcje: piłki nożnej.

---

¹³⁴ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 150–151.

¹³⁵ *Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej*, rocznik 1925, nr 11 (21 września), s. 2.

¹³⁶ Szerzej na ten temat można przeczytać (wraz z opisami meczów, składami drużyn i strzelcami bramek) (w:) J. Miatkowski, J. Owsiański, 1928. *Wisła po raz drugi*. Poznań 2018, s. 394–398.

¹³⁷ PZPN. *Rocznik Jubileuszowy 1930*, op.cit., s. 68.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1923 – klasa „B”¹³⁸,
- 1924 – klasa „B” – grupa II¹³⁹,
- 1925 – klasa „B”¹⁴⁰,
- 1926 – klasa „B” – grupa II (2. miejsce – 10 punktów) – awans do klasy „A”¹⁴¹,
- 1927 – klasa „A”¹⁴²,
- 1928 – klasa „A” (1. miejsce – 30 punktów, bramki 56–18)¹⁴³,
- 1929 – klasa „A” – grupa I (4. miejsce)¹⁴⁴,
- 1930 – klasa „A” (10. miejsce, 6 punktów) – spadek¹⁴⁵,
- 1931 – klasa „B” – grupa I¹⁴⁶.

Plakat 28

W sobotę, 20 sierpnia 1927 r. o g. 5 pp. mecz piłki nożnej „Orkan” – „Ruch”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3011814.

¹³⁸ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 150.

¹³⁹ *Stadion*, rocznik 1924, nr 49 (4 grudnia), s. 20.

¹⁴⁰ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabeli*, op.cit., s. 23.

¹⁴¹ *Warszawska klasa B. i C., Przegląd Sportowy*, rocznik 1926, nr 28 (17 lipca), s. 2. J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabeli*, op.cit., s. 28.

¹⁴² *Przegląd Sportowy*, rocznik 1927, nr 26 (2 lipca), s. 2.

¹⁴³ *Stadion*, rocznik 1928, nr 41 (9 października), s. 8. *Robotnik*, rocznik 1930, nr 23 (10 czerwca), s. 3.

¹⁴⁴ *Przegląd Sportowy*, rocznik 1929, nr 34 (22 czerwca), s. 2.

¹⁴⁵ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabeli*, op.cit., s. 55. *Robotnik*, rocznik 1930, nr 256 (1 września), s. 3. Natomiast *Stadion* podał, że *Ruch (Warszawa)* uratował się od spadku do klasy B, zdobywając 2 pkt z *Makabi (3:2)*. *Stadion*, rocznik 1930, nr 39 (25 września), s. 11. O tym, jak *Ruch* chciał uniknąć spadku przy zielonym stoliku, pisał *Robotnik* w artykule *Regulamin a WZOZPN. Sprawa wlokła się w WZOZPN przez całe pół roku. Zniech w klasie A rozegrał już całą pierwszą rundę (9 meczy) i naraż dalsze mecze zostają wstrzymane, aż do chwili wyniku ponownego meczu Slera — Ruch. Ta decyzja znalazła należyte zrozumienie w Wydziale Gier i Dyscypliny, który podał się do dymisji, widząc w postępowaniu WZOZPN grubą nielojalność w stosunku do siebie*. *Robotnik*, rocznik 1931, nr 176 (23 czerwca), s. 3.

¹⁴⁶ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki... Suplement tabeli*, op.cit., s. 63.

Fotografia 11

Budynki Fabryki Maszyn Gerlacha i Pulsta przy Dworskiej 29. Formalna siedziba klubu TSO „Ruch”.
Źródło: serwis fotograficzny Fotopolska.eu: <https://www.warszawa1939.pl/obiekt-powiazany/przemysl-gerlachw/obiekt-powiazany-6334> (dostęp 05.06.2023).

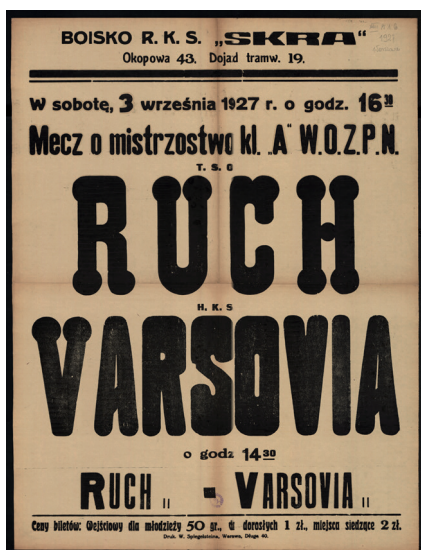
Plakat 29

Mecz o mistrzostwo klasy „A” WOZPN, jaki rozegrają TSO „Ruch” i ŻTGS „Makabi”, w sobotę, 14 maja 1927 roku, na boisku RKS Skra. Poprzedzi go przedmecz pomiędzy drużynami „Ruch” II i „Makabi” II. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 46299845.

Plakat 30

W sobotę, 13 sierpnia 1927 roku o godzinie 17 mecz o mistrzostwo klasy „A” Warszawskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej TSO „Ruch” – ŻTGS „Makabi”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 46696174.

Plakat 31

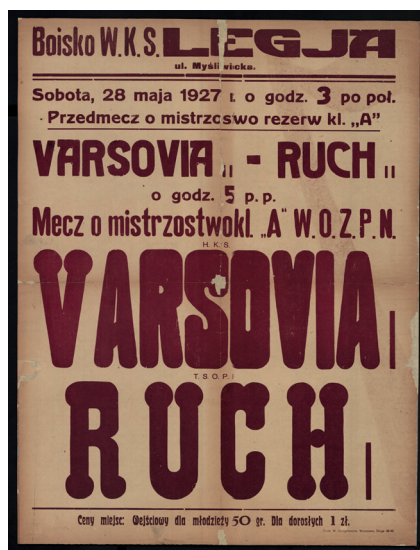
W sobotę, 3 września 1927 r. o godz. 16.30 mecz o mistrzostwo kl. „A” WOZPN TSO „Ruch” – HKS „Varsovia”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3015537

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Plakat 32

Niedziela, 12 czerwca 1927 r. o godz. 12 mecz o mistrzostwo kl. „A” WOZPN KS „Orkan” – TSO „Ruch”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3015358.

Plakat 33

Sobota, 28 maja 1927 r. o godz. 3 po poł. przedmeczn o mistrzostwo rezerw kl. „A” „Varsovia” II – „Ruch” II, o godz. 5 p.p. mecz o mistrzostwo kl. „A” WOZPN HKS „Varsovia” – TSO „Ruch”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3015593.

Plakat 34

Sobota, 26 czerwca 1927 roku o godz. 3 po poł. przedmecz o mistrzostwo rezerw kl. „A” „Ruch” – „Skra”, o godz. 15-ej. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3015571.

Plakat 35

Niedziela, 19 czerwca 1927 r. o g. 5 pp. mecz o mistrzostwo kl. „A” WOZPN KS „Korona” - TSO „Ruch”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 3011814

RKS „SZTURM”

Robotniczy Klub Sportowy „Szturm” (w jidysz – burza) został założony w 1924 roku. Zrzeszał sportowców pochodzenia żydowskiego o lewicowych poglądach, mieszkających na warszawskiej Pradze. W maju 1929 roku klub przyłączony do „Jutrznii”¹⁴⁷.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Robotniczy Klub Sportowy „Szturm”.

Rok założenia: 1924.

Siedziby: ul. Żąbkowska 19 (1924)¹⁴⁸, ul. Złota 39/40 (1925)¹⁴⁹.

Sekcje: piłka nożna.

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1924 – klasa „C”,
- 1925 – klasa „C”¹⁵⁰,
- 1926 – klasa „C”¹⁵¹,
- 1927 – klasa „C”¹⁵²,
- 1928 – klasa „C” – grupa IV¹⁵³.
- 1929 – likwidacja klubu.

---

¹⁴⁷ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 190.

¹⁴⁸ *Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Koła Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi”...*, op.cit., (plansza nr 6). Źródło: Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra.

¹⁴⁹ J. Hałys, *Piłka nożna w Polsce 1918-1926*, tom 2..., op.cit., s. 290.

¹⁵⁰ *I-szy Polski Rocznik Sportowy 1925*, op.cit., s. 103.

¹⁵¹ R. Gawkowski, S. Szczepłek, *Kronika futbolu...*, op.cit., Warszawa 2022, s. 59.

¹⁵² Tamże, s. 63.

¹⁵³ *Robotnik*, rocznik 1929, nr 86 (29 marca), s. 6. *Stadion*, rocznik 1928, nr 28 (10 lipca), s. 8.

RKS „WEKER”

Robotniczy Klub Sportowy „Weker” (w jidysz znaczy – budzik) założono w 1929 roku¹⁵⁴. Zrzeszał sportowców pochodzenia żydowskiego o lewicowych poglądach, mieszkających na Grochowie¹⁵⁵. Pierwszy awans piłkarze odnotowali w 1934 roku, gdy awansowali do klasy „B”, gdzie byli jedną z wyróżniających się drużyn. I tak np. w 1935 roku po meczu „Weker” – TUR „Wisła”, wygranym 2:1, ten pierwszy był m.in. wymieniany przez dziennikarza *Robotnika* jako drużyna z szansami na awans do klasy „A”¹⁵⁶. Niestety, prognozy dziennikarza nie sprawdziły się.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Robotniczy Klub Sportowy „Weker”.

Rok założenia: 1929.

Siedziby: ul. Grochowska 133 (1930)¹⁵⁷, ul. Grochowska 105 (1935)¹⁵⁸.

Sekcje: piłki nożnej.

Ciekawostki: klub związany z „Poalej Syjon” Lewica. Czasem na plakatach lub w gazetach można spotkać następujące nazwy RKS: „Wecker”¹⁵⁹, „Wekier”¹⁶⁰ lub „Wekker”¹⁶¹. Swoje mecze rozgrywał m.in. na boisku „Orla”¹⁶².

---

¹⁵⁴ *Nasz Przegląd* podawał, że klub stał się członkiem WOZPN w 1929 r. *Warszawski Okręgowy Związek Piłki Nożnej przyjął na członków nadzwyczajnych 2 nowe kluby piłkarskie, założone niedawno w Warszawie, a mianowicie klub sportowy Orkan (Modlińska 17. Dom Ludowy) i klub sportowy Weker (Grochowska 133, p. Cjymerman)* – pisała gazeta w dziale *Nowinki sportowe*. *Nasz Przegląd*, rocznik 1929, nr 270 (30 września), s. 4.

¹⁵⁵ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 207.

¹⁵⁶ *Weker okazał się drużyną ambitną, która ma znaczne szanse na wejście do klasy A RPA. po ostatniej wygranej. Ostatecznie kto wejdzie do kl. A nie wiadomo. Są w tej chwili trzy kandydatury: TUR Wista, Maraton i Weker*. *Naprzód*, rocznik 1935, nr 230 (30 lipca), s. 4.

¹⁵⁷ PZPN. *Rocznik Jubileuszowy 1930*, op.cit., s. 68. J. Halys, *Piłka nożna w Polsce 1927–1939*, tom 3, op.cit., s. 372 i s. 385.

¹⁵⁸ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 207.

¹⁵⁹ *Przegląd Sportowy*, rocznik 1935, nr 38 (27 kwietnia), s. 2.

¹⁶⁰ Tamże, nr 136 (23 grudnia), s. 5. *Przegląd Sportowy*, rocznik 1936, nr 26 (23 marca), s. 2.

¹⁶¹ *Robotnik*, rocznik 1930, nr 176 (23 czerwca), s. 3. *Przegląd Sportowy*, rocznik 1931, nr 82 (14 października), s. 8.

¹⁶² *Robotnik*, rocznik 1930, nr 144 (24 maja), s. 5.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1929 – klasa „C”¹⁶³,
- 1930 – klasa „C” – podgrupa III¹⁶⁴,
- 1931 – klasa „C” – podgrupa V¹⁶⁵,
- 1932 – klasa „C”¹⁶⁶,
- 1933 – klasa „C”(RPA)¹⁶⁷,
- 1934 – klasa „C” (RPA),
- 1934/1935 – klasa „B” (RPA),
- 1935/1936 – klasa „B” (RPA, grupa I)¹⁶⁸,
- 1936/1937 – klasa „B” (RPA),
- 1937/1938 – klasa „B” (RPA).

Fotografia 12

Warszawa, ul. Grochowska 105. Zarząd Miejski, Wydział Planowania Miasta. Sekcja Planowania, Referat Gabarytów (dopisek „R. 1939”), tom 13, sygn. 3777. Archiwum Państwowe w Warszawie. Źródło: https://www.warszawa.ap.gov.pl/referat_gabarytow/galerie/Grochowska_galeria/3777.html (dostęp 05.06.2023)

---

¹⁶³ *Przegląd Sportowy*, rocznik 1929, nr 84 (14 grudnia), s. 2.

¹⁶⁴ *Stadjon*, rocznik 1930, nr 13 (27 marca), s. 11. *Robotnik*, rocznik 1930, nr 83 (25 marca), s. 5.

¹⁶⁵ *Robotnik*, rocznik 1931, nr 17 (27 kwietnia), s. 3.

¹⁶⁶ R. Gawkowski, S. Szczeplak, *Kronika futbolu...*, op.cit., Warszawa 2022, s. 81.

¹⁶⁷ *Robotnik*, rocznik 1933, nr 137 (23 kwietnia), s. 5.

¹⁶⁸ Tamże, rocznik 1935, nr 230 (30 lipca), s. 4.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Plakat 36

W sobotę, dnia 31-go sierpnia r.b. o godz. 2 p.p. odbędzie się na boisku AZS (Park Skaryszewski) turniej piłki nożnej o przejściową nagrodę redakcji *Naję Folkscajtung* między robotniczymi klubami sportowymi „Czarni”, „Jutrznia”, „Kraft” i „Weker”. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 47132178.

Plakat 37

Oprócz RKS „Weker” działało także Stowarzyszenie Szerzenia Oświaty wśród Robotników Żydowskich „Weker” w Warszawie zajmujące się kursami wieczorowymi dla pracujących. Warszawa 1929. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 46954012.

RKS „ŻAR”

Żydowski Robotniczy Klub Sportowy „Żar” został założony w 1926 roku. W tym samym czasie przyjęto go w poczet członków PZPN¹⁶⁹. Piłkarze klubu od 1927 roku występowali w klasie „C”. W 1934 roku awansowali do klasy „B”, a dwa lata później zameldowali się w klasie „A”. W 1937 roku zdobyli 2. miejsce w tych rozgrywkach. To był najlepszy rok w historii drużyny, ukoronowany zdobyciem Pucharu *Naszego Przeglądu*¹⁷⁰. W grudniu 1937 roku na łamach *Robotnika* tak oceniano postawę klubu po rundzie jesiennej: *Beniaminek klasy A. praski Żar znajduje się obecnie na 4-y miejscu, ale ma duże szanse na zdobycie 3 miejsca, w razie wygrania z Marymontem. Pozycja Żaru wskazuje na to, że poziom robotniczej kl. B jest zupełnie zadowalający i może racjonalnym byłoby awansowanie dwu klubów B-klasowych do klasy A*¹⁷¹.

Jednak 1938 rok zawodnicy zaczęli nie najlepiej, przegrywając m.in. z „Gwiazdą” (Szteln) Warszawa 2:4¹⁷², choć sam sezon zakończyli w czołówce ligi, gromadząc 9 punktów i zajmując 3. miejsce. Niestety lider – „Skra” – był poza ich zasięgiem.

DANE KLUBU

Pełna nazwa klubu: Żydowski Robotniczy Klub Sportowy „Żar”.

Rok założenia: 1926.

Siedziby: ul. Targowa 32 (szkoła ludowa)¹⁷³, ul. Targowa 64/65 (1930)¹⁷⁴, ul. Żąbkowska 2 (1932–1934)¹⁷⁵, ul. Sierakowskiego 9 (dawna ul. Namiestnikowska) (1934)¹⁷⁶.

Sekcje: piłki nożnej, gimnastyki, tenisa stołowego¹⁷⁷, kulturalno-oświatowa, bokserska, lekkoatletyczna, gier sportowych i sportów zimowych.

---

¹⁶⁹ *Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej*, rocznik 1926, nr 1 (8 kwietnia), s. 7.

¹⁷⁰ *Nasz Przegląd Ilustrowany*, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1937, nr 269 (26 września), s. 1. R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 243.

¹⁷¹ *Robotnik*, rocznik 1937, nr 362 (6 grudnia), s. 4.

¹⁷² Tamże, rocznik 1938, nr 95 (4 kwietnia), s. 4.

¹⁷³ *Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej*, rocznik 1926, nr 1 (8 kwietnia), s. 7.

¹⁷⁴ PZPN. *Rocznik Jubileuszowy 1930*, op.cit., s. 68.

¹⁷⁵ R. Gawkowski, *Encyklopedia klubów...*, op.cit., s. 243.

¹⁷⁶ Tamże, s. 243. J. Hałys, *Piłka nożna w Polsce 1927–1939*, tom 3, op.cit., s. 385.

¹⁷⁷ *Skra Falenica prowadzi w mistrzostwach tenisa stołowego*. *Robotnik*, rocznik 1938, nr 10 (11 stycznia), s. 4.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Ciekawostki: klub związany z „Poalej Syjon” Lewica. Swoje mecze rozgrywał m.in. na boisku „Orła”¹⁷⁸.

Sezony sekcji piłki nożnej w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej:

- 1927 – klasa „C”,
- 1928 – klasa „C”,
- 1929 klasa „C” – grupa II¹⁷⁹,
- 1930 – klasa „C” – podgrupa VI¹⁸⁰,
- 1931 – klasa „C” – podgrupa III¹⁸¹,
- 1932 – klasa „C”¹⁸²,
- 1933 – klasa „C” (RPA),
- 1934 – klasa „C” (RPA) – awans do klasy „B” (RPA)¹⁸³,
- 1934/1935 – klasa „B” (RPA),
- 1935/1936 – klasa „B” (RPA, grupa III) – awans do klasy „A” (RPA),
- 1936/1937 – klasa „A” (RPA),
- 1937/1938 – klasa „A” (RPA – 3. miejsce, 9 punktów)¹⁸⁴,
- 1938/1939 – klasa „A” (RPA)¹⁸⁵.

Fotografia 13

Warszawa, ul. Sierakowskiego. W tle kościół pw. św. Floriana (zdjęcie z 1936 roku). W kamienicy pod numerem 9 mieściła się siedziba klubu. Źródło: <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/29047/92936b1a-a6cc541e4df38717dbcd6c/> (dostęp 06.06.2023).

¹⁷⁸ *Robotnik*, rocznik 1930, nr 144 (24 maja), s. 5.

¹⁷⁹ *Robotnik*, rocznik 1929, nr 86 (29 marca), s. 6. W sezonie 1929 występował także zespół Kraft II, który np. zremisował z Gwiazdą III 2:2 – *Ze sportu*, *Robotnik*, rocznik 1929, nr 325 (10 listopada), s. 10.

¹⁸⁰ *Robotnik*, rocznik 1930, nr 83 (25 marca), s. 5, *Stadjon*, rocznik 1930, nr 13 (27 marca), s. 11.

¹⁸¹ *Robotnik*, rocznik 1931, nr 17 (27 kwietnia), s. 3.

¹⁸² R. Gawkowski, S. Szczepłek, *Kronika futbolu...*, op.cit., Warszawa 2022, s. 81.

¹⁸³ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki...* Suplement tabeli, op.cit., s. 88.

¹⁸⁴ Tamże, s. 121.

¹⁸⁵ *Robotnik*, rocznik 1938, nr 271 (26 września), s. 4. W gazecie tak opisywano spotkanie z bardziej utytułowaną „Gwiazdą”: *Już przed meczem chodzący słuchy, że Żar postanowił zejść z boiska z 2 punktami! Trzeba przyznać, że trochę więcej szczęścia i Żar istotnie wygrałby i to zasłużenie. Wynik remisowy (1:1) nie odpowiada przebiegowi, ponieważ przez cały czas wyraźnie przeważał Żar.*

Rok XV Nr. 39

Bezpł. Dod. do Nr. 269 „Naszego Przeglądu”
z dn. 26 września 1937 r.

NASZ PRZEGLĄD

~ I L U S T R O W A N Y ~

Rozgrywka żydowskich klubów piłkarskich o puchar
„Naszego Przeglądu”
Zwycięstwo drużyny „ŻAR”

1. Zwycięska drużyna „ŻAR”, która zdobyła puchar przechodni „Naszego Przeglądu”. 2. Mecz finałowy: „Gwiazda” — „Żar” (1:2) chwila po decydującym goalu. 3. Drużyna „Mokabi” zajęła w rozgrywkach 3-cie miejsce. 4. Drużyna „Gwiazda” zajęła 2-gie miejsce. 5. Moment przedbramkowy z rozgrywk. Bramkarz „Hapoel’u” chwyla trudną piłkę.

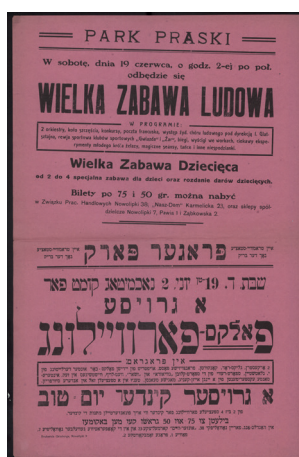
Prasa 10

ZRKS „Żar” zdobywa Puchar Naszego Przeglądu. Nasz Przegląd Ilustrowany, bezpłatny dodatek do Naszego Przeglądu, rocznik 1937, nr 269 (26 września), s. 1.

Plakat 38

Dzień WOZPN¹⁸⁶. W sobotę dn. 4 października odbędą się zawody piłki nożnej boisko RKS „Skra” g. 15 m. 15 reprezentacja klubów polskich – reprezentacja klubów żydowskich. Źródło: Biblioteka Narodowa polona.pl – uid repozytorium: 2970815.

Prasa 11

Zapowiedź „Dnia WOZPN” – dorocznej imprezy piłkarskiej organizowanej przez Związek, składającej się z szeregu zawodów piłkarskich z dochodem przeznaczonych dla WOZPN. W wydarzeniu miały wziąć udział drużyny „Huraganu”, „Orkanu”, „Warszawianki”, „Varsovii”, „Makabi”, „Pogoni”, „Legji”, „Polonii”, „Promienia”, „Ascoli”, „Korony” i „Bar-Kochby”. Robotnik, rocznik 1925, nr 277 (9 października), s. 6.

¹⁸⁶ Dzień WOZPN – to inicjatywa, w myśl której rozgrywano mecze lokalne, a dochód ze spotkań był przeznaczony na cele związku. Podobne dni organizował PZPN (*Przegląd Sportowy*, rocznik 1929, nr 15 [6 kwietnia], s. 5).

ZAKOŃCZENIE

Polacy pochodzenia żydowskiego zapisali się w historii polskiej piłki nożnej – poczynając od piłkarzy grających np. w „Cracovii” Kraków, „Polonii” Warszawa czy „Hasmonei” Lwów, na reprezentantach Polski w tej dyscyplinie kończąc. Wspomnijmy w tym momencie tylko o jednym z nich, związanym z warszawskim futbolem, zdobywcy pierwszego gola dla reprezentacji Polski i gracza „Jutrzenki” Kraków oraz „Makabi” Warszawa¹⁸⁷ – o Józefie Klotzie (w Sztokholmie 28 maja 1922 roku trafił w 23. minucie z karnego¹⁸⁸).

Rozwój polskiego piłkarstwa, w tym także klubów mających w swoich szeregach graczy pochodzenia żydowskiego, nastąpił po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej. Polski Związek Piłki Nożnej miał w 1920 roku zaledwie 36 klubów, liczba ta w 1921 roku wzrosła do 126. Podobnie było w Warszawskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej. Według *Przeglądu Sportowego* WOZPN w 1920 roku liczył tylko dwa kluby, zaś w 1921 roku – 9, a w 1922 roku aż 19 (z czego 18 ze stolicy)¹⁸⁹. Jeśli zaś chodzi o kluby robotnicze, wzrost ich liczby miał miejsce w latach 1923–1926. Wystarczy spojrzeć na daty powstania organizacji i stowarzyszeń.

Najbardziej popularne wśród społeczności żydowskiej w Warszawie były „Makabi” oraz „Gwiazda” (Szttern) – ten pierwszy klub szczególnie, gdy spojrzysz na liczbę jego członków. Na popularność „Gwiazdy” składały się dwa czynniki: bokser „Szapsio” Rotholc oraz sekcja piłkarska, walcząca o najwyższy poziom rozgrywkowy w 1932 roku i w 1934 roku.

Poza tymi dwoma klubami w klasie „A”, a potem w klasie „A” Robotniczego Podokręgu Autonomicznego (RPA) występowało kilka innych klubów, takich jak „Bar-Kochba”¹⁹⁰, „Czarni”, „Hapoel” czy „Żar”. Większość z nich rozgrywała swoje mecze na stadionie Skry przy ul. Okopowej 43/47¹⁹¹.

---

¹⁸⁷ Gracze Makabi prawdopodobnie zapisali się w sportowej historii Polski z innego powodu. *W sekcji piłki nożnej wybuchł poraż pierwszy chyba notowany w Polsce strajk graczy, a mianowicie członkowie pierwszych dwóch drużyn piłkarskich zażądali ustąpienia kierownika sekcji, a gdy ten nie podał się do dymisji, gracze postanowili nie występować na meczach. Stadion*, rocznik 1930, nr 32 (7 sierpnia), s. 14.

¹⁸⁸ Adam Dylewski, *Dzieje Żydów w II Rzeczypospolitej. Ludzie. Kultura. Tradycja*, Bielsko-Biała 2011, s. 201.

¹⁸⁹ *Przegląd Sportowy*, rocznik 1923, nr 14 (6 kwietnia), s. 4.

¹⁹⁰ „Bar-Kochba” po utworzeniu Robotniczego Podokręgu Autonomicznego, występowała w „burżuazyjnej” jak to wtedy określano klasie „A”.

¹⁹¹ Borys Bartosz, *Jak warszawscy Żydzi przed wojną kopali futbolówkę*, <https://www.jhi.pl/artykuly/warszawscy-zydzy-pilka-nozna,2407> (dostęp 18.10.2022).

Sytuację na tym boisku tak opisywał Robotnik: *Przejdźmy teraz myślą na drugi kraniec Warszawy na tak zw. plac Nędzy. Kuchnia poczyzna sportowych robotniczej stolicy, boć tak trzeba nazwać boisko Skry, eksploatowane jest ponad maximum. Od brząsku niemal do zmroku przewijają się rzęszce ćwiczących. W tych warunkach o idealnych higienicznie urządzeniach mowy być nie może. Boć przecież żelazo się zdziera, a cóż dopiero murawa boiska*¹⁹².

Zdarzało się, że z powodu skandalicznego stanu boiska, spowodowanego odwilżą, spotkania były odwoływane¹⁹³.

Wprawdzie istniała jeszcze możliwość rozgrywania spotkań przy ul. Zielenieckiej, jednak dostęp do obiektu – według Robotnika – ze względu na stanowisko warszawskiego Ratusza był ograniczony. Tak to opisywała gazeta w ww. artykule: *Gospodarzem jest, jak slychać, nieistniejące Towarzystwo Domu Ludowego. Ot po prostu fikcja. W rzeczywistości, stadion dostępny jest dla 100-120 członków kilku klubów, znajdujących się pod „możnym” protektoratem p. prezesa Rady Miejskiej. (...) Młodzież robotnicza stolicy nie może zaspokoić snych sportowych zamiarów, podczas gdy tajemniczy stadion przy ul. Zielenieckiej wypoczywa, otwierając tylko swe podwoje dla garstki, dosłownie, garstki wybranych*¹⁹⁴.

Część spotkań kluby żydowskie rozgrywały także przy Konwiktorskiej 6 (szczególnie dotyczyło to wspomnianej powyżej „Gwiazdy”), co powodowało poprawę budżetu „Polonii” Warszawa.

Jedną z form popularyzacji piłki nożnej były rozgrywki o *Puchar Naszego Przeglądu*, którego zdobywca był tytułowany w prasie żydowskim mistrzem Warszawy. Trofeum przeważnie trafiało do „Gwiazdy” (Sztern) Warszawa lub „Makabi” Warszawa. Choć zdarzały się wyjątki, tak jak np. w 1937 roku, kiedy to trofeum trafiło do Robotniczego Klubu Sportowego „Żar”.

Należy pamiętać, że – oprócz wspomnianych powyżej rozgrywek klasy „A”, „B” i „C” – piłkarze grający w lewicowych klubach Warszawy mogli przedstawić swoje umiejętności piłkarskie w barwach reprezentacji Warszawy.

Warszawski magistrat wspierał dotacjami zarówno kluby robotnicze, jak i te „mieszczańskie” (jak wtedy określano zespoły powiązane z innymi partiami politycznymi oprócz lewicy). I tak *w budżecie na rok 1928/9 363,000 na sport i wychowanie fizyczne (poza inwestycjami, które wyniosą około 2 milionów złotych) z tego 50,000 zł na subydia dla klubów stołecznych – informował Przegląd Sportowy*¹⁹⁵.

Przekazywane sumy kształtowały się następująco: *Sokół – 10,000 zł., Polonia – 8,000 zł., Akademicki Związek Sportowy – 8,000 zł., Skra – 8,000 zł., Makabi. – 6,000 zł., Klub Wioślarzów – 4.000 zł., Ruch – 2,000 zł., Tom. Miłośników Grochowa – 2,000 zł., Żyd. Akad. Stów. Sportowe – 1,000 zł., wreszcie Związek Głuchoniemych – 1,000 zł.*¹⁹⁶.

¹⁹² *Tajemnica stadionu przy ul. Zielenieckiej*, Robotnik, dodatek *Sztafeta Robotnicza*, rocznik 1930, nr 201 (14 lipca), s. 3.

¹⁹³ *Nasz Przegląd, dodatek Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1929, nr 77 (18 marca), s. 5.

¹⁹⁴ *Tajemnica stadionu przy ul. Zielenieckiej*, Robotnik, op.cit., s. 3.

¹⁹⁵ *Przegląd Sportowy*, rocznik 1928, nr 16 (21 kwietnia), s. 5.

¹⁹⁶ Tamże, s. 5.

Co zrozumiałe, kwoty wsparcia nie znajdowały uznanie ze strony pism przedstawiających rozgrywki klubów robotniczych. I tak Robotnik już rok wcześniej przy okazji wyborów samorządowych w artykule Magistrat a sport robotniczy tak odnosił się do sprawy: *Slawnem bylo popieranie organizacji burżuazyjnych dawanie pieniędzy i bezrobotnych, materiału technicznego – bogatym, ale „swoim”, i niedawanie niczego organizacjom robotniczym. Czasami kapnęła jakaś jalmużna „żeby nie gadali”. (...) Tym czasem Magistrat postanowił sprawić nam niespodziankę! Na odchodnym rozdzielił 60.000 zł., przeznaczonych w budżecie miasta na sport. Rozdzielił tak umiejętnie, że sport robotniczy dostał zaledwie 3.000 zł. (w roku zeszłym 4.000)*¹⁹⁷.

O tym, że sprawa mimo upływu lat pozostawała nierozwiązana, niech świadczą te słowa zamieszczone w Robotniku z 1937 roku: *Samorządy winny w budżetach swych uwzględnić odpowiednie kwoty dla sportu robotniczego. Muszą nad tym czuwać frakcje socjalistyczne, komitety wychowania fizycznego, z zasady prawie nic nierobiące, nie posiadają w swym składzie przedstawicieli sportu robotniczego. Subwencje przeznaczają na sport mieszczański, zapominając o obowiązku wobec sportu robotniczego, najbardziej pomocy materialnej potrzebującego. W każdym mieście winno się znajdować co najmniej jedno boisko robotnicze. Żądanie dosyć skromne, bo właściwie każda dzielnica winna takie boisko posiadać*⁹⁸.

Jak widać, kwestie boisk i zaplecza treningowego pozostają w Warszawie tematem prawie nierozwiązywalnym od lat. Zmieniły się tylko podmioty sportowe, a problem nadal jest jednym z głównych dla klubów, mimo upływu czasu.

Pomimo tych niedogodności warszawskie robotnicze kluby wskazywały, jak wielkie znaczenie ma sport, w tym piłka nożna. Tej kwestii kilka słów poświęcił Zelik Rusiecki – prezes Warszawskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (od 1930 roku), wcześniej prezes „Makabi” Warszawa: *Rozwój sportu stał się zjawiskiem żywiołowym. Jak każda inna siła w przyrodzie, jak ogień i woda może sport służyć do budowy wielkiego i pięknego jutra. Sport zwrócony w nieodpowiednia kierunku, wyszkimany w sposób nieodpowiedni może się stać źródłem niszczenia i burzenia. Pamiętajmy o tem — Jesteśmy odpowiedzialni za losy młodzieży*¹⁹⁹.

Działanie żydowskich klubów i stowarzyszeń w Warszawy ograniczało się do dwóch obszarów. *Żydowskie kluby działały przede wszystkim w dzielnicy północnej i na Pradze. Nie ma po nich żadnych materialnych śladów* – stwierdził Stefan Szczepłek w artykule dla miesięcznika „Skarpa”²⁰⁰. Trudno się nie zgodzić z tymi słowami. Próżno w wielu miejscach, np. w Śródmieściu Warszawy, szukać kamienic, gdzie formalnie mieściły się siedziby organizacji. Łatwiej byłoby odszukać je na warszawskiej Pradze. Daremnie jednak w przypadku tej ostatniej szukać najmniejszej wzmianki o historii sportu w postaci choćby tablic na ścianach budynków.

¹⁹⁷ Robotnik, dodatek *Sztafeta Robotnicza*, rocznik 1927, nr 119 (2 maja), s. 4.

¹⁹⁸ Robotnik, rocznik 1937, nr 49 (15 lutego), s. 4.

¹⁹⁹ Zelik Rusiecki, *Kariera sportowa Józka*, *Nasz Przegląd*, dodatek *Nasz Przegląd Sportowy*, rocznik 1931, nr 12 (12 stycznia 1931), s. 6

²⁰⁰ Stefan Szczepłek, *Świat, którego nie ma*, *miesięcznik Skarpa*, rocznik 2022, nr 10 (październik), s. 65.

Dzisiaj po wielu z tych klubów, zwłaszcza zorientowanych po lewej stronie ówczesnej sceny politycznej, nie ma żadnych materialnych śladów. Nie tylko tych trwałych, wspomnianych powyżej, ale też tych ulotnych – choćby w pamięci ludzkiej. Druga wojna światowa oraz zagłada społeczności żydowskiej, a potem lata PRL skutecznie wymazały historię żydowskiego sportu, w tym piłki nożnej, ze świadomości społecznej mieszkańców Warszawy.

Opisana sytuacja stała się impulsem do najpierw przypomnienia, jak rok temu – choćby w skróconej formie – historii klubu „Gwiazda” (Sztern) Warszawa. Po opublikowaniu broszury dzięki Fundacji „Naprzód” zrodził się pomysł przedstawienia w skrócie innych lewicowych klubów piłkarskich. Efektem kilkunastu miesięcy prac jest ta skromna broszura, zawierająca często podstawowe dane na temat poszczególnych drużyn (krótka historia, poziomy rozgrywkowe wraz z plakatami i zdjęciami).

Mam nadzieję, że choć w ograniczonym zakresie historii te zainteresują czytelnika. Być może w przyszłości na warszawskiej Pradze pojawi się kilka symbolicznych tablic (wraz z kodem QR) wzorowanych na Miejskim Systemie Informacji, które przypomną o piłkarskiej historii relacji polsko-żydowskich.

Przecież to właśnie po prawej stronie Wisły (niedaleko obecnego Stadionu Narodowego) swoją przystań miał klub „Makabi” Warszawa, którego piłkarz – Józef Klotz – w maju 1922 roku nie podejrzewał, że strzelając karnego w Sztokholmie, trwale zapisze się w historii polskiego futbolu. Może właśnie tam powinien rozpocząć się wirtualny szlak piłkarskiej historii na Pradze?

Pozostawiam to pod rozwagę władzom obu warszawskich dzielnic – Pragi Północ i Pragi Południe.

ANEKS – FOTOGRAFIE I GRAFIKI

Fotografia 14

Mecz piłki nożnej reprezentacji robotniczych warszawskiej i gdańsko-pomorskiej na boisku „Skry” przy ul. Okopowej w Warszawie. Fotografia grupowa obu drużyn. Źródło: NAC – sygn. – 1-S-2423-1 (dostęp 25.07.2023).

Fotografia 15

Boisko łączy, na którym grały także inne robotnicze kluby Warszawy. Mecz piłki nożnej „Skoda” Warszawa – „Sarmata” Warszawa w Warszawie. Źródło: NAC – sygn. – 1-S-2449-2 (dostęp 25.07.2023).

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Fotografia 16

Mecz piłki nożnej reprezentacji robotniczych warszawskiej i gdańsko-pomorskiej na boisku „Skry” w Warszawie. Fragment meczu, zawodnicy w walce o piłkę w powietrzu. Źródło: NAC – sygn. – 1-S-2423-2 (dostęp 25.07.2023).

Fotografia 17

Boisko łądzy, na którym grały także inne robotnicze kluby Warszawy. Mecz piłki nożnej „Skoda” Warszawa – „Sarmata” Warszawa w Warszawie. Źródło: NAC – sygn. – 1-S-2449-2.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Fotografia 18

Mecz piłki nożnej Reprezentacja Klubów Żydowskich – Reprezentacja Budapesztu na boisku „Polonii” Warszawa przy ul. Konwiktorskiej 6. Fragment spotkania. Źródło: NAC – sygn. – 1-S-2303- 1-S-2303-2.

Fotografia 19

Fragment wystawy „Futbol dawnej Warszawy”, która odbywała się od 14 czerwca do 6 września 2012 roku przy skwerze J. Twardowskiego. Prezentowano tu przedwojenne kluby stolicy, przedstawiono m.in. historię żydowskich klubów Warszawy. Źródło: fotografia autora.

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Grafika 1

Umiejscowienie siedzib klubów żydowskich w Śródmieściu Warszawy – fragment PLANU MIASTA WARSZAWY z numeracją domów (Typo-Litografia F. Kasprzykiewicza) – link <http://igrek.amzp.pl/11820736> (dostęp 25.07.2023).

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

Grafika 2

Umiejscowienie siedzib klubów żydowskich na warszawskiej Pradze – fragment PLANU MIASTA WARSZAWY z numeracją domów (Typo-Litografia F. Kasprzykiewicza) – link <http://igrek.amzp.pl/11820736> (dostęp 25.07.2023).

BIBLIOGRAFIA

A. ŹRÓDŁA

I. Prasa

Naprzód, rocznik 1935, nr 102 (2 kwietnia), nr 169 (4 czerwca), nr 213 (16 lipca), nr 230 (30 lipca).

Naprzód, rocznik 1937, nr 17 (27 kwietnia).

Nasz Przegląd, 1926, nr 70 (10 marca), nr 228 (18 sierpnia), nr 295 (27 października).

Nasz Przegląd, rocznik 1929, nr 14 (14 stycznia), nr 56 (25 lutego), nr 77 (18 marca), nr 117 (29 kwietnia), nr 270 (30 września), nr 358 (23 grudnia).

Nasz Przegląd, rocznik 1931, nr 12 (12 stycznia 1931), nr 142 (25 maja), nr 149 (1 czerwca), nr 156 (8 czerwca), nr 184 (6 lipca).

Nasz Przegląd, rocznik 1935, nr 35 (4 lutego), nr 92 (1 kwietnia), nr 106 (15 kwietnia), nr 120 (29 kwietnia), nr 134 (13 maja), nr 193 (8 lipca), nr 289 (14 października).

Nasz Przegląd Ilustrowany, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1930, nr 75 (16 marca).

Nasz Przegląd Ilustrowany, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1932, nr 149 (29 maja).

Nasz Przegląd Ilustrowany, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1935, nr 308 (3 listopada).

Nasz Przegląd Ilustrowany, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1936, nr 177 (3 maja).

Nasz Przegląd Ilustrowany, bezpłatny dodatek do *Naszego Przeglądu*, rocznik 1937, nr 269 (26 września).

Nasz Tygodnik Sportowy, rocznik 1926, nr 1 (8 stycznia), nr 6 (26 lutego).

Przegląd Sportowy, rocznik 1922, nr 18 (5 maja), nr 35 (1 września), nr 48 (1 grudnia).

Przegląd Sportowy, rocznik 1923, nr 39 (26 września).

Przegląd Sportowy, rocznik 1926, nr 28 (17 lipca).

Przegląd Sportowy, rocznik 1927, nr 21 (28 maja), nr 26 (2 lipca).

Przegląd Sportowy, rocznik 1928, nr 16 (21 kwietnia).

Przegląd Sportowy, rocznik 1929, nr 15 (6 kwietnia), nr 34 (22 czerwca), nr 56 (13 lipca), nr 84 (14 grudnia).

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

- Przegląd Sportowy*, rocznik 1931, nr 22 (18 marca), nr 82 (14 października).
Przegląd Sportowy, rocznik 1934, nr 72 (8 września).
Przegląd Sportowy, rocznik 1935, nr 38 (27 kwietnia), nr 40 (2 maja), nr 136 (23 grudnia).
Przegląd Sportowy, rocznik 1936, nr 26 (23 marca).
Przegląd Sportowy, rocznik 1938, nr 24 (24 maja).
Robotnik, rocznik 1925, nr 125 (7 maja), nr 277 (9 października).
Robotnik, rocznik 1927, nr 119 (2 maja), nr 348 (19 grudnia).
Robotnik, rocznik 1929, nr 86 (29 marca), nr 123 (2 grudnia), nr 325 (10 listopada), nr 367 (16 grudnia).
Robotnik, rocznik 1930, nr 82 (24 marca), s. 3, nr 83 (25 marca), nr 201 (14 lipca), nr 144 (24 maja), nr 256 (1 września).
Robotnik, rocznik 1931, nr 17 (27 kwietnia), nr 176 (23 czerwca).
Robotnik, rocznik 1932, nr 370 (10 października).
Robotnik, rocznik 1933, nr 123 (7 kwietnia), nr 137 (23 kwietnia).
Robotnik, rocznik 1934, nr 262 (23 lipca), nr 326 (10 września), nr 340 (20 września).
Robotnik, rocznik 1936, nr 56 (18 lutego), nr 331 (26 października).
Robotnik, rocznik 1936, nr 390 (11 stycznia).
Robotnik, rocznik 1937, nr 49 (15 lutego), nr 226 (2 sierpnia), nr 362 (6 grudnia).
Robotnik, rocznik 1938, nr 10 (11 stycznia), nr 95 (4 kwietnia), nr 128 (9 maja), nr 271 (26 września).
Stadjon, rocznik 1924, nr 49 (4 grudnia).
Stadjon, rocznik 1927, nr 37 (13 września).
Stadjon, rocznik 1928, nr 25 (19 czerwca), nr 37 (11 września), nr 40 (2 października), nr 41 (9 października).
Stadjon, rocznik 1929, nr 36 (5 września).
Stadjon, rocznik 1930, nr 9 (27 lutego), nr 13 (27 marca), nr 32 (7 sierpnia), nr 39 (25 września).
Stadjon, rocznik 1931, nr 6 (5 lutego).
Telegram Sportowy, rocznik 1927, nr 7 (20 września).

II. Komunikaty

- Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej, rocznik 1925, nr 5 (21 maja), nr 11 (21 września).
Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej, rocznik 1926, nr 1 (8 kwietnia).
Komunikat oficjalny Zarządu Polskiego Związku Piłki Nożnej, rocznik 1927, nr 10 (24 lutego).

III. Źródła internetowe

- Archiwum Państwowe w Warszawie, Źródło: <https://www.warszawa.ap.gov.pl/>
Biblioteka Narodowa, Źródło: <http://polona.pl/>

Borys Bartosz, *Jak warszawscy Żydzi przed wojną kopali futbolówkę*, źródło: <https://www.jhi.pl/artykuly/warszawscy-zydzy-pilka-nozna,2407> (dostęp 18.10.2022).

Futbol dawnej Warszawy – sportowy spacerownik, źródło: <https://sportowyspacerownik.pl/kluby/> (dostęp 08.06.2022).

Gawkowski Robert, *Jak sport miał zmieniać światopogląd Polaków*, Portal Niepodległa, źródło: <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/jak-sport-mial-zmieniac-swiatopoglad-polakow/> (dostęp 14.06.2023).

Rybicki Czesław, *Działalność żydowskich stowarzyszeń gimnastyczno-sportowych w Łomży do 1941*, *Studia Łomżyńskie*, tom XXIII, Łomża 2012, źródło: <https://historialomzy.pl/dzialalnosc-zydowskich-stowarzyszen-gimnastyczno-sportowych-w-lomzy-do-1941/> (dostęp 08.06.2022).

Narodowe Archiwum Cyfrowe, źródło: <http://nac.gov.pl/>, <https://audiovis.nac.gov.pl/>.

Serwis fotograficzny Fotopolska.eu, źródło: <http://fotopolska.eu/> (dostęp 27.06.2023).

Trzaska Robert, *Rewera Stanisławów – klub o oryginalnej nazwie*, *Lwowski Biuletyn Informacyjny*, rocznik 2022, nr 4 (grudzień), s. 28–29, źródło: <https://lwow.warszawa.pl/lwowski-biuletyn-informacyjny/wydania-z-roku-2022/> (dostęp 27.06.2023).

Wirtualny Sztetl <https://sztetl.org.pl/pl/>

Wystawa „110. rocznica pierwszego Żydowskiego Koła Gimnastycznego, 95. rocznica Makabi” (18 sierpnia – 15 października 2010) w Parku Agrykola (plan-sza nr 6 i 15), źródło: Fundacja im. prof. Mojżesza Schorra <https://www.schorr.pl/index.php/pl/wystawy/sport-zydowski-w-przedwojennej-warszawie> (dostęp 12.02.2023).

Żydowskie druki ulotne w Warszawie 1918-1939, poz. 92, Biblioteka Narodowa – Źródło: <http://polona.pl/> (dostęp 08.06.2022).

B. LITERATURA

Dylewski Adam, *Dzieje Żydów w II Rzeczypospolitej. Ludzie. Kultura. Tradycja*. Bielsko-Biała 2011.

Gawkowski Robert, *Encyklopedia klubów sportowych Warszawy i ich najbliższych okolic w latach 1918-39*, Warszawa 2007.

Gawkowski Robert, *Futbol dawnej Warszawy*, Warszawa 2013.

Gawkowski Robert (red.), Szczepłek Stefan, *Kronika futbolu Warszawy i Mazowsza 1905-2022*, Warszawa 2022.

Goksiński Jan, *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 roku*, tom I, Warszawa 2012, tom II, Warszawa 2013.

Goksiński Jan, *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1970 roku. Suplement tabel*, Warszawa 2013.

Hałys Józef, *Piłka nożna w Polsce 1918-1926*, tom 2, Mielec – Kraków 2017.

Hałys Józef, *Piłka nożna w Polsce 1927-1939*, tom 3, Mielec – Kraków 2020.

Miatkowski Jerzy, Owsiański Jarosław, 1928. *Wiśła po raz drugi*, Poznań 2018.

Pawlak Grażyna, Grinberg Daniel, Sadowski Maciej, *Bądź silny i odważny*, Warszawa

Nie tylko „Gwiazda”. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 r.)

2013.

Szczepłek Stefan, *Świat, którego nie ma*, miesięcznik Skarpa, rocznik 2022, nr 10 (październik).

PZPN. *Rocznik Jubileuszowy 1930*, Warszawa 1931.

Tomaszewski Jerzy, *Ojczyzna nie tylko Polaków*, Warszawa 1985, s. 105.

I-szy Polski Rocznik Sportowy 1925, Związek Polskich Związków Sportowych, Warszawa 1925.

Trzaska Robert, *Gwiazda – Sztetn. Piłkarski fenomen Warszawy 1923-1939*, Warszawa 2022.

Projekt realizowany w ramach Funduszu Solidarności i Współpracy „Aktywni Naprzód” i transform!europe.

transform!europe – Europejska Fundacja Polityczna – korzysta z dotacji Parlamentu Europejskiego.

Finansowanie

Autor otrzymał wsparcie finansowe od Fundacji „Naprzód” w zakresie przygotowania publikacji broszury „Nie tylko Gwiazda. Z dziejów futbolu Warszawy po lewej stronie (Jutrznia, Hakoah, Hapoel i inne kluby stolicy) 1918–1939”.

Funding

The authors received financial support from „Forward” Foundation (Fundacja „Naprzód”) for the publication of the article „Nie tylko Gwiazda. Z dziejów futbolu Warszawy po lewej stronie (Jutrznia, Hakoah, Hapoel i inne kluby stolicy) 1918–1939”.

Broszura powstała przy współpracy z Fundacją „Naprzód” i Europejską Siecią na Rzecz Alternatywnego Myślenia i Dialogu Politycznego transform! europe. Transform!europe jest częściowo finansowana z dotacji Parlamentu Europejskiego. Parlament Europejski nie ponosi odpowiedzialności za informacje zawarte w publikacji.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
ŻTGS „BAR-KOCHBA”	8
RKS „BŁYSKAWICA”	19
RKS „CZARNI”	22
ŻRKS „HAPOEL”	28
SRWF „JUTRZANIA”	31
ŻRKS „KRAFT”	38
SGS „PROMIENŃ”	40
TSO „RUCH”	43
RKS „SZTURM”	49
RKS „WEKER”	50
RKS „ŻAR”	53
ZAKOŃCZENIE	57
ANEKS – FOTOGRAFIE I GRAFIKI	61
BIBLIOGRAFIA	66

„Rewera” Stanisławów - w rzeczy samej kilka słów o klubie (1908-1939) zapowiedź

Czytelniczki i Czytelnicy,

Po ukończeniu broszury „Nie tylko Gwiazda. Inne żydowskie kluby Warszawy (do 1939 roku)” (skład, druk oraz wysyłka) jako członek Oddziału Stołecznego Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich zamierzam przyrzec się bliżej i rozpocząć zbieranie materiałów na temat „Rewery” Stanisławów.

Celem publikacji jest przypomnienie najważniejszego i największego klubu sportowego Stanisławowa – „Rewery”. To właśnie drużyna z tego grodu była wyróżniającym się klubem Kresów Południowo-Wschodnich II Rzeczypospolitej (po Pogoni Lwów, Czarnych Lwów czy Polonii Przemyśl. „Rewera” wygrała rozgrywki klasy „A” w latach: 1931 (okręg lwowski) 1934, 1935, 1937 i 1938 (okręg stanisławowski), kiedy to grała w eliminacjach do Ligi Państwowej.

Podstawowe dane przyszłej publikacji:

Tytuł: „Rewera” Stanisławów - w rzeczy samej kilka słów o klubie (1908-1939).

Wersja drukowana.

Prawdopodobny format A5.

Nakład – 199 egzemplarzy.

ISBN- 978-83-940868-4-8

Powstała już witryna poświęcona tej publikacji (<http://www.rewera.trzaska.waw.pl>) oraz specjalny profil na FB (<https://www.facebook.com/rewera.stanislawow>), gdzie będzie można śledzić rozwój tego kolejnego projektu. Osoby chcące wesprzeć pomysł zapraszam do serwisu Zrzutka.pl (<https://zrzutka.pl/gayp42>).

Pozdrawiam
Robert Trzaska
rewera@trzaska.waw.pl

ISBN 978-83-940868-4-8

Mecz piłki nożnej Śląsk Świętochłowice – Rewera Stanisławów w Świętochłowicach. Fragment spotkania (1934 rok). Źródło zdjęć: NAC – Sygnatura: 1-S-2416-2.